

Mitä kuuluu sateenkaari- nuorille Suomessa?

Katarina Alanko

Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?

Katarina Alanko

Suomentanut Olavi Kaljunen

Kansi: Amanda Vähämäki
Kustannustoimitus: Hermannin Yli-Tepsa
Taitto: Tanja Konttinen
Faktaruutu: Anders Huldén
Suomennos: Käännöstoimisto Atesti Oy / Olavi Kaljunen
Tiivistelmän käännös: Audipek Käännös- ja konsultointitoimisto Audipek
Translation Agency

© Nuorisotutkimusseura ja tekijä

2014. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura,
julkaisuja 146, verkkojulkaisuja 72 & Seta, Seta-julkaisuja 23.
ISBN 978-952-5994-52-0 (nid.)
ISBN 978-952-5994-51-3 (PDF)
Julkaisuja (Nuorisotutkimusseura) ISSN 1799-9219, nro 146
Verkkojulkaisuja (Nuorisotutkimusseura) ISSN 1799-9227, nro 72
Paino: Unigrafia, Helsinki

Nuorisotutkimusverkosto
Asemapäällikönkatu 1
00520 Helsinki
www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog

Sisällys

FAKTARUUTU	5
ESIPUHE: KOKOAVIA YHTEISKUNNALLISIA PÄÄTELMÄ	7
Vähemmistöt näkyviksi ilman paketoinnin vaaraa	7
Nuoret ovat muutakin kuin toimenpiteiden kohteita	7
Nuorten arki ei piirry hallinnonaloittain	8
Kiitokset	9
UUTTA TIETOA SATEENKAARINUORTEN TERVEYDESTÄ	10
MITÄ HYVINVOINTI ON?	
HYVINVOINTIA HEIKENTÄVÄT RISKIT	11
MENETELMÄ	12
Otanta	12
Kyselylomake	15
Jakelu	15
Analyysit	16
TULOKSET: SUKUPUOLTEN JA SEKSUAALISTEN SUUNTAUTUMISTEN MONINAISUUS	16
Transnuoret tiedostavat varhain sukupuoleen liittyvät odotukset	16
Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus	18
LÄHEISTEN IHMISSUHTEIDEN MERKITYS	20
Vahvistavia suhteita ja pelottavia reaktioita	21
Perhe	22
Rakkaussuhteet ilon lähteenä	23
Paras tuki tulee ystäviltä	24
YMPÄRISTÖT, JOISSA NUORET LIIKKUVAT	26
Koulu	26
Opinnot, tulevaisuus ja vapaus	29
Työpaikka	30
Vapaa-aika	31
Armeija ja asevelvollisuus	32
Internet	32
Uskonnolliset yhteisöt	33
Urheilu	34

HYVINVOINNIN ERI MITTARIT YKSILÖTASOLLA	35
Sateenkaarinuorten arviot terveydestä, ravinnosta, liikunnasta ja unesta	35
Päihteet ja tupakointi	36
Mielenterveysongelmat ovat yleisempiä sateenkaarinuorten keskuudessa	37
Sateenkaarinuorilla enemmän itsetuhoista käyttäytymistä	38
Seksistä ja seksuaaliterveydestä	40
KOKEMUKSET AHDISTELUSTA, SYRJINNÄSTÄ JA VÄKIVALLASTA	40
YHTEISKUNNAN ASEENTEISTA	43
Joitakin näkemyksiä maantieteellisistä eroista	44
MONINAISUUS TOISIN SANOIN	45
Intersukupuoliset	45
Transvestiitit	45
Aseksuaalit	45
Pan, queer, muu	46
Polyamoriset	46
Vammaiset/pitkäaikaissairaat	46
Toisenlainen etninen tausta	46
LÄHTEET	47
SAMMANFATTNING	51
TIIVISTELMÄ	54
ABSTRACT	57

Faktaruutu

Hlbtqi

Kirjainlyhenne viittaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluviin ryhmiin (homot, lesbot, bit, transihmiset, intersukupuoliset ja queerit). Näiden käsitteiden lisäksi käytetään myös muita nimityksiä tai määritelmiä seksuaalisille suuntautumisille ja sukupuoli-identiteeteille tai sukupuolen ilmaisuille, jotka eivät ole yhteiskunnan normien mukaisia. Lyhenne sulkee ulkopuolelleen **heteroseksuaaliset**, jotka tuntevat emotionaalista ja/tai eroottista vetoa pääosin eri sukupuolen edustajiin.

Homoseksuaaliset (liittyy seksuaaliseen suuntautumiseen)

Homoiksi kutsutaan henkilöitä, jotka tuntevat emotionaalista ja/tai eroottista vetoa pääosin samaa sukupuolta kohtaan. Homoseksuaaliset naiset nimittävät toisinaan itseään lesboiksi ja homoseksuaaliset miehet homoiksi.

Biseksuaaliset (liittyy seksuaaliseen suuntautumiseen)

Biseksuaaleiksi kutsutaan henkilöitä, jotka tuntevat emotionaalista ja/tai eroottista vetoa sekä miehiin että naisiin tai jotka eivät koe kohteen sukupuolta merkityksellisenä asiana.

Transihmiset (liittyy sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun)

Transihminen on yleiskäsite henkilöille, joiden sukupuoli-identiteetti ja/tai sukupuolen ilmaisu on täysin tai osittain erilainen kuin odotukset heidän syntymän yhteydessä määritellylle sukupuolelleen. Transihmiin kuuluvat transvestiitit, transgenderit ja transsukupuoliset. On hyvä huomioida, että tavoissa puhua sukupuolen moninaisuudesta on enemmän vaihtelua kuin tässä esitetyt luonnehdinnat antavat ymmärtää.

Transvestiittien sukupuoli-identiteetti vastaa yleensä heille syntymän aikaan määriteltyä sukupuolta, mutta he voivat eläytyä kumpaankin sukupuoleen. Heillä on tarve esimerkiksi pukeutumista tai muita keinoja käyttäen ajoittain ilmaista itseään tavalla, joka koetaan tyypilliseksi toiselle sukupuolelle.

Transsukupuoliset eivät identifioitu heille syntymässä määriteltyyn sukupuoleen. **Transsukupuolinen mies** on syntymässä määritelty kehonsa perusteella tytöksi mutta hän kokee itsensä mieheksi. **Transsukupuolinen nainen** on syntymässä määritelty pojaksi mutta hän kokee olevansa sukupuoli-identiteetiltään nainen.

Transgender (joskus myös **intergender**, **muunsukupuolinen**, **genderqueer**) tarkoittaa suomenkielisissä yhteyksissä henkilöitä, jotka eivät selkeästi identifioitu kumpaankaan sukupuoleen. Transgender saattaa sijoittaa sukupuoli-identiteettinsä jonnekin mieheyden ja naiseuden välimaastoon, sekä mieheydeksi että naiseudeksi, sukupuolettomuudeksi tai identiteetiksi, jonka kuvaamiseen ei ole mahdollista käyttää kaksinaista sukupuolijärjestelmää.

Sukupuolen korjaus tarkoittaa sukupuolen ilmaisun pysyvää muuttamista eri tavoin (yleisen käyttäytymisen tavan tai väestörekisteritietojen muuttaminen, kehon korjaaminen lääketieteellisin hoidoin tms.) jotta todellinen sukupuoli-identiteetti vahvistuisi ja elämä helpottuisi.

Cis-sukupuolinen ihminen on transihmisen vastakohta. Hänen sukupuoli-identiteettinsä ja/tai sukupuolen ilmaisunsa vastaavat enimmäkseen syntymässä määriteltyä sukupuolta. Siten esimerkiksi **cisnainen** on henkilö, joka on syntymän yhteydessä määritelty kehonsa perusteella naiseksi ja jolle myöhemmin myös kehittyi naisen sukupuoli-identiteetti.

Sanat **nainen** ja **mies** voivat merkitä sekä cis-ihmisen että transihmisen sukupuoli-identiteettiä.

Intersukupuoliset henkilöt

Intersukupuolisuus tarkoittaa synnynnäistä tilaa, jossa ihmisen sukupuolta määrittävät fyysiset tekijät tai ominaisuudet eivät viittaa yksiselitteisesti mies- eikä naissukupuoleen. Intersukupuolisen henkilön sukupuolta ei ole mahdollista helposti määritellä sukulinten, kromosomien tai geenien perusteella. Intersukupuolisuus on yleiskäsite, joka viittaa moneen erilaiseen tilaan. Intersukupuolisten henkilöiden

sukupuoli-identiteetti kehittyy kasvuiässä kuten muillakin lapsilla. Joillekuille heistä tämä saattaa aiheuttaa ristiriitoja tai keskenään vastakkaisia tunteita.

Queer (voi liittyä sukupuoleen ja/tai seksuaaliseen suuntautumiseen)

Queer on poliittinen ja usein akateeminen näkökulma sukupuoli-identiteettiin. Sille on tunnusomaista sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien yhteiskunnallisten normien kyseenalaistaminen. Henkilöt, joilla on queer-identiteetti, eivät yleensä halua käyttää sukupuoli-identiteettinsä tai seksuaalisen suuntautumisen kuvaamiseen yhteiskunnassa vallitsevia luokituksia, joita he pitävät ahtaina.

Muita käsitteitä

Panseksuaaliset ihmiset eivät koe sukupuolta olennaisena muihin ihmisiin kohdistuvan emotionaalisen ja/tai seksuaalisen kiinnostuksensa kannalta. Panseksuaalinen henkilö voi tuntea vetoa naisiin, miehiin ja muiden sukupuolten edustajiin, riippumatta yksittäisten henkilöiden erityisistä sukupuoleen liittyvistä ominaisuuksista. Samassa merkityksessä käytetään joskus myös käsitettä bi tai biseksuaalinen.

Aseksuaalit kokevat, ettei heillä ole seksuaalisuutta tai tarvetta jakaa seksuaalisuuttaan muiden ihmisten kanssa. Jotkut aseksuaaliset ihmiset voivat identifioida seksuaalisen suuntautumisen (homo, hetero, bi, pan tai jokin muu) mutta eivät tunne tarvetta toteuttaa tuntemuksiaan seksuaalisesti tai eroottisesti. Osa aseksuaaleista pitää aseksuaalisuutta seksuaalisen suuntautumisen puuttumisena.

Sukupuolinormatiivisuus

Sukupuolinormatiivisuus tarkoittaa sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolen ilmaisu koskevia stereotyyppisiä oletuksia, jotka perustuvat perinteiseen kaksi sukupuolta käsittävään järjestelmään. Sen mukaisesti jokaisen odotetaan olevan joko nainen tai mies, ja jokaisen odotetaan kokevan ja ilmaisevan sukupuoltaan sille tyypillisellä tavalla. Toisinaan puhutaan myös **cisnormatiivisuudesta**, oletuksesta jonka mukaan kaikkien (parempien, toivottujen ja luonnollisempien) tulee olla cis-ihmisiä. Normatiivisuus pitää sisällään myös tavat suhtautua normista poikkeavuuksiin. Näitä poikkeavuudesta rankaisemisen tapoja ovat esimerkiksi kyseenalaistaminen tai näkymättömäksi tekeminen vaikenemalla.

Heteronormatiivisuus

Heteronormatiivisuus on ajattelutapa, jossa miesten ja naisten välistä heteroseksuaalista kiinnostusta pidetään muita suuntautumisia parempana, toivottuna ja luonnollisena. Heteronormatiivisuutta pidetään myös erilaisten sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevien normatiivisten käsitysten yhdistelmänä. Heteronormi sisältää esimerkiksi käsityksen, että miehekkäät miehet tuntevat vetoa naisellisia naisia kohtaan.

Seksuaalivähemmistöt

Suomessa käsitteellä seksuaalivähemmistöt tarkoitetaan usein henkilöitä, jotka ovat homoseksuaalisia, biseksuaalisia tai muita ei-heteroseksuaalisia ihmisiä.

Sukupuolivähemmistöt

Suomessa sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan usein transihmisiä, intersukupuolisia tai muita henkilöitä, jotka eivät ole cis-ihmisiä.

Vähemmistöstressi

Vähemmistöstressistä puhutaan, kun halutaan kuvata psyykkisiä tai fyysisiä reaktioita, joita vähemmistöasemassa olevat henkilöt kokevat eläessään jatkuvasti normin ulkopuolella. Vähemmistöstressiä voi aiheuttaa kokemus sosiaalisesta ulkopuolisuudesta. Se koetaan jatkuvana joutumisena kyseenalaistetuksi tai tehdyksi näkymättömäksi ja eri muodoissa ilmenevänä syrjintänä tai syrjinnän pelkona.

Homofobia ja transfobia

Homofobia voi ilmetä voimakkaana epävarmuuden, vastenmielisyyden tai vihan tunteina tai järjenvastaisena negatiivisten ominaisuuksien liittämisenä henkilöihin tai ilmiöihin, jotka ovat heteronormin vastaisia. Käsitettä transfobia käytetään vastaavista reaktioista, jotka kohdistuvat cisnormatiivisista oletuksista poikkeaviin henkilöihin tai ilmiöihin.

Esipuhe: kokoavia yhteiskunnallisia päätelmiä

VÄHEMMISTÖT NÄKYVIKSI ILMAN PAKETOINNIN VAARAA

Katarina Alangon tutkimus päättää yhden jakson Suomen näkymättömyyden historiassa. Lesbo-, homo-, bi-, trans- ja queer-nuoret, intersukupuoliset nuoret ja muut nuoret ovat tuoneet näkyväksi kokemuksiaan ja käsityksiään arkielämän ehdoista ja käytännöistä. Kyse on paitsi nuorten arjesta, myös heidän lähiyhteisöistään ja koko suomalaisesta yhteiskunnasta: siitä, miten sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät normit vaikuttavat nuorten hyvinvoinnin edellytyksiin. Kyse on avoimuuden kokemuksista liittyen omaan minuuteen, näkyvyyteen ja näkymättömyyteen sekä avoimuuden myönteisistä ja kielteisistä vaikutuksista.

Suomalaisen nuorisotutkimuksen historiassa tämä tutkimus on aineistoltaan ainutlaatuinen. Tiedonkeruujärjestelmämme helposti niputtavat nuoret yhdeksi sukupuoliryhmäksi, jolloin nuoruuden moninaisuus jää hahmottamatta ja oletuksista eroavat kokemukset jäävät vaille tilaa. Tämä koskee erityisesti sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta.

Kun vähemmistökokemuksia halutaan tehdä näkyviksi, on vältettävä paketoimasta niitä näennäisen helposti ymmärrettäviksi ja tunnistettaviksi kategorioiksi. Vähemmistön käsitteen kautta voidaan kuvata toiseutta, joka syntyy yhteiskunnan normatiivisista odotuksista poikkeamisesta, mutta sen käyttö on omiaan vahvistamaan käsitystä, että vähemmistöön kuuluvat muodostavat erillisen tai helposti erottuvan ulkoryhmän. Vähemmistökysymyksistä puhuttaessa ei tulisi unohtaa yhtenäisiksi ryhmiä miellettyjen vähemmistöjen sisäistä moninaisuutta.

Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että syrjinnän eri ilmenemismuodot koskettavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten arkipäivää monilla tavoilla, joita aikuiset tuntevat ja ymmärtävät vain osittain. Myös Alangon tutkimus kertoo sukupolvien välisistä katkoksista ja ohipuhumisesta. Nuoret jäävät syrjintäkokemuksineen usein yksin. He eivät välttämättä kerro näistä kokemuksistaan aikuisille eivätkä aina liioin ystävilleen.

NUORET OVAT MUUTAKIN KUIN TOIMENPITEIDEN KOhteita

Tutkimus osallistuu keskusteluun paitsi nuorten hyvinvoinnista, myös osallisuudesta ja ulkopuolisuudesta. Ristiriitaista kyllä, nuoret ovat samaan aikaan suomalaisen hyvinvointikeskustelun ytimessä ja reunoilla. Yhtäältä tulevaisuuden suuntaviivoja on pyrittä

piirtämään kääntämällä katse nimenomaan lapsiin ja nuoriin. Toisaalta nuorten arkiset kokemukset ja nuoret toimijoina jäävät helposti julkisen keskustelun marginaaliin. Näin käy etenkin silloin, kun nuoret eivät sovi oletettuun nuorisokuvaan tai totuttuihin luokiteluihin. Tutkimus nostaa esille nuorten arkikokemusten rosoisuuden ja yllätyksellisyyden.

Hlbtq-nuorten vastausten mukaan he kokevat muita nuoria useammin ongelmia hyvinvoinnissaan monella alueella. Välillä erot hyvinvoinnissa ovat hätkähdyttävän suuria, mikä ei sinänsä ole yllättävää. Samalla tutkimustulokset muistuttavat siitä, että hlbtq-nuorten haasteet eivät aina liity yhteiskunnan kapeisiin normeihin, vaan he kokevat samoja arjen ongelmia kuin muutkin nuoret.

Vähemmistöistä puhutaan usein ulkopuolisina ryhminä, joita pitää ymmärtää ja ottaa mukaan erityistoimenpiteillä. Tutkimus muistuttaa, ettei nuoria tulisi lähestyä vain hyvinvointipalveluiden ja toimenpiteiden kohteina, vaan yhtä lailla itsenäisinä toimijoina, joilla on yhdenvertaiset oikeudet hyvään arkielämään omilla ehdoillaan niin hlbtq-ihmisinä kuin muiden ominaisuuksiensa puitteissa – olivatpa he institutionaalisen järjestelmän sisällä tai ulkopuolella. Laaja-alainen oikeusnäkökulma on nuoria koskevassa suomalaisessa valtavirtakeskustelussa yhä edelleen ällistyttävän vieras.

NUORTEN ARKI EI PIIRRY HALLINNONALOITTAIN

Nuorten arki pilkkoutuu hallintomaailmassa sektoreihin: sosiaali- ja terveysasioita hoidetaan yhtäällä, toiset virkamiehet huolehtivat yhdenvertaisuudesta ja koulutus-, työ- ja vapaa-ajan teemat kuuluvat vielä kolmansille toimijoille. Tällainen sektorijajattelu on osa suomalaista hyvinvointiajattelua ja -politiikkaa. Se ei kuitenkaan vastaa nuorten monimielisiä kokemuksia hyvinvoinnista: yksinäisyydestä, merkityksettömyydestä tai voimattomuudesta. Nuorten arkielämä ylittää hallinnolliset sektorirajat. Tämä peräänkuuluttaa väljää ajattelua nuorisopoliittisiin strategioihin ja lisää yhteistyötä nuoria koskevaan politiikkaan ja hallintoon. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelussa yhteistyö sektorien välillä on tärkeää myös siksi, että sen kautta palveluita käyttäviä nuoria koskevat ennako-oletukset tulevat näkyviksi. Millaista moninaisuusosaamista yhdenvertainen kohtelu edellyttää näiden sektorien ammattilaisilta?

Hlbtq-nuorten osallistumismahdollisuudet ja palvelujen saavutettavuus on turvattava johdonmukaisella ja konkreettisella yhdenvertaisuustyöllä kaikilla nuorisotyön, koulutuksen ja kasvatuksen osa-alueilla. Normikriittinen näkökulma, joka antaa identiteettien moninaisuudelle enemmän tilaa ilman määrittelypakkoa, hyödyttää kaikkia. Tarvitaan myös erityistoimia, jotta nykyistä useampi hlbtq-nuori saisi äänensä kuuluviin ja jotta hlbtq-nuorten tarpeisiin vastattaisiin samoin ehdoin kuin muiden. Avoimuus on myös riski, ja vastuu sen seurauksista ei voi jäädä vain lasten ja nuorten harteille.

Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle. Kaikkien lasten ja nuorten kanssa työskentelevien on tärkeää tunnistaa, tehdä näkyväksi ja murtaa normeja, jotka estävät joidenkin ihmisten tai ihmisryhmien oikeuksien toteutumisen.

KIITOKSET

Suuri kiitos tutkija Katarina Alangolle hänen arvokkaasta panoksestaan tutkimuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä tämän tutkimusraportin kirjoittamisessa. Setan nuorisotyön koordinaattori Anders Huldén ja tutkija Jukka Lehtonen ovat toistuvasti antaneet tarkkanäköisiä kommentteja. Anders Huldén on ollut korvaamaton koko hankkeen suunnittelussa ja koordinoinnissa sekä Setan ja Nuorisotutkimusseuran välisen yhteistyön ideoijana.

Kiitämme kustannustoimittaja Hermannin Yli-Tepsaa sekä kirjan taittanutta Tanja Konttista ja julkaisupäällikkö Vappu Helmisaarta Nuorisotutkimusseurasta avusta ja kärsivällisyydestä sekä kääntäjä Olavi Kaljusta tutkimusraportin ansiokkaasta kääntämisestä ruotsista suomeksi. Olemme kiitollisia kaikille, jotka osallistuivat kyselylomakkeen suunnitteluun, mukaan lukien HeSetan nuortenryhmäläiset ja Setan nuorisotoimikunta. Kiitämme myös opetus- ja kulttuuriministeriötä, joka teki tutkimuksen mahdolliseksi myöntämällä siihen rahoituksen Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmasta (Lanuke).

Hyvinvoiva sateenkaarinuori -hanke jatkuu vuoden 2014 ajan. Keräämme silloin yhdessä nuorten kanssa laadullista tietoa hlbtq-nuorten elämästä ja levitämme projektin tuottamaa tietoa hyvinvointipalveluissa toimiville ammattilaisille. Toivomme, että tieto hyödyttää myös laajemmin viranomaisia ja päätöksentekijöitä sekä nuorisojen hyvinvointitutkimuksen kehittämistä sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden huomioon ottamiseksi.

Aija Salo
Pääsihteeri, Seta

Leena Suurpää
Tutkimusjohtaja, Nuorisotutkimusseura

Uutta tietoa sateenkaarinuorten terveydestä

Nuorisotutkimusseura ja Seta käynnistivät vuonna 2012 yhteistyöhankkeen, joka rahoitettiin opetus- ja kulttuuriministeriön lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman varoista. Hyvinvoiva sateenkaarinuori -nimisen hankkeen tavoitteena oli kartoittaa empiirisellä tutkimuksella hlbtiq-nuorten (hlbtiq, homot, lesbot, bit, transihmiset, intersukupuoliset henkilöt ja queer-ihmiset, katso faktaruutu) hyvinvointia Suomessa. Tutkimuksessa keskityttiin erityisesti nuoriin homoihin, bi- ja transihmisiin, intersukupuolisiin henkilöihin ja queer-ihmisiin. Hankkeella pyrittiin selvittämään, miten nämä nuoret kuvaavat terveyttään ja mitkä asiat he kokevat hyvinvointinsa kannalta tärkeiksi. Huhti–kesäkuun aikana 2013 kerättiin 1619 vastausta nuorilta, jotka olivat syntyneet vuosina 1988–1998. Useimmat vastaajista identifioivat itsensä hlbtiq-henkilöksi (171 nuorta identifioi itsensä heteroseksuaaliksi ja 1247 cissukupuoliseksi). Lomaketta saivat käyttää myös vanhemmat henkilöt, mutta näiden 861 osallistujan vastauksia ei käsitellä tässä raportissa. Osallistujat vastasivat laajaan nettikyselyyn. Tämän tyyppisiä tietoja kerättiin nyt ensimmäistä kertaa Suomessa, ja ne antavat meille ainutlaatuisen mahdollisuuden ymmärtää hlbtiq-nuorten asemaa. Tässä raportissa kerrotaan tutkimuksen tulokset. Raportti on suunnattu päättäjille ja nuorten elämään vaikuttaville eri toimijoille, kuten nuoriso-ohjaajille, koulujen henkilöstöille jne.

Useat kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, että seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kohtaavat syrjintää, ahdistelua ja väkivaltaa. Yhteiskunnan kielteiset asenteet ja negatiivinen suhtautuminen tekevät nuoren homo- tai binuoren tai transihmisen kasvamisesta hyvin haasteellista. Tutkimuksissa on todettu, että vaikka suuri osa hlbtiq-nuorista voi hyvin, monen heistä terveys on heikompi kuin heteroseksuaalisilla nuorilla ja henkilöillä, jotka sopivat vallitsevaan sukupuolijärjestelmään (jonka mukaan jokaisen on oltava joko mies tai nainen). Näissä tutkimuksissa on tullut esiin useita haasteita, joita sukupuoli- ja seksuaalinnormeja kyseenalaistavan hlbtiq-nuoren kasvamiseen liittyy. Tietoa siitä, mitkä seikat tukevat nuoria ja auttavat heitä selviytymään vaikeista tilanteista, on vähemmän.

Nuoruus on kunkin yksilön kehityksessä ainutlaatuista aikaa, johon kuuluu erityisesti oman minuuden kehittyminen. Nuoruus on myös aikaa, jolloin tehdään tärkeitä valintoja tulevaisuutta varten. Aavistus tai tietoisuus siitä, että oma kokemus sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta ei vastaa enemmistön mielikuvia, voi tulla henkisesti raskaaksi. Nuoren henkilökohtaisen kasvun lisäksi kehitykseen vaikuttavat yhteiskunnan asenteet ja suhtautuminen. Vaikka hlbtiq-nuorten arkeen liittyy haasteita, useimmat tähän ryhmään kuuluvat nuoret näyttävät kuitenkin voivan hyvin. Tämä viittaa siihen, että näiden nuorten elämässä on myös suojaavia tekijöitä, kuten sosiaaliset suhteet ja vahva itsetunto, joiden turvin vaikeitakin haasteita voi käsitellä ja joiden turvin ne on mahdollista voittaa. Kaikki nuoret eivät myöskään kohtaa esimerkiksi syrjintää.

MITÄ HYVINVOINTI ON? HYVINVOINTIA HEIKENTÄVÄT TEKIJÄT

Hyvinvointiin vaikuttavat fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tekijät (Maailman terveysjärjestö WHO, 1997). Hyvinvointia voidaan mitata käyttämällä erilaisia subjektiivisia ja objektiivisia mittareita ja indikaattoreita (Veenhoven, 2004). Objektiiviset mittarit ilmaisevat eksakteja, niin sanottuja kovia arvoja, kuten tulotasoa. Subjektiiviset mittarit kohdistuvat yksilön itsearviointiin ja niin sanottuihin pehmeisiin arvoihin. Ne kartoittavat yksilön henkistä hyvinvointia, esimerkiksi hänen tyytyväisyytään terveyteensä, ihmissuhteisiinsa ja elämäntilanteeseensa sekä hänen onnellisuuden tunteitaan (Moisio et al., 2008).

Hyvinvointi voi tarkoittaa myös terveyttä. Ruotsalaisessa tutkimuksessa ”Om unga hbtq-personer – HÄLSA” (Ungdomsstyrelsen 2012, 3) todetaan, että ”tietyn ryhmän terveyttä voidaan pitää hyvänä, kun ryhmällä on hyvä fyysinen ja psyykinen terveys, sen tilanne on taloudellisesti ja sosiaalisesti turvattu, sillä on suoja syrjäytymistä, rikollisuutta, kiusaamista, syrjintää ja muita alentavan kohtelun muotoja vastaan ja sen mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäntilanteeseensa ja lähiympäristöönsä ovat hyvät”. Edellä olevan määritelmän mukainen terveyden käsitteen sisältö on lähellä hyvinvoinnin käsitettä. Tässä raportissa käytetään sanaa hyvinvointi, koska sitä voidaan yhteneväisyyksistä huolimatta myös pitää terveyttä kattavampana käsitteenä.

Hyvinvointi määritellään tässä raportissa sen mukaan, miten nuoret arvioivat subjektiivisesti terveyttään, elintapojaan, psyykkistä hyvinvointiaan, itsetuntoaan, seksuaalista käyttäytymistään ja sosiaalisia suhteitaan. Kokemukset väkivallasta ja syrjinnästä on myös kartoitettu, koska aiemmissa tutkimuksissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat kertoneet joutuvansa niille alttiiksi muita useammin (ks. esimerkiksi Statens folkhälsoinstitut, 2005, 2008). Tällaiset tapahtumat vaikuttavat henkilöiden hyvinvointiin. Siksi on tärkeää luoda yleiskuva siitä, miten yleisesti esimerkiksi väkivallan uhkaa esiintyy. Paitsi väkivalta, yksilön hyvinvointiin vaikuttavat myös rakenteelliset yhteiskunnalliset ongelmat. Heteronormatiivisuudella viitataan perinteiseen ja vallitsevaan käsitykseen, että on kaksi sukupuolta, mies ja nainen, ja että ihmiset kuuluvat yhteen niistä ja tuntevat vetoa toiseen sukupuoleen. Termillä homofobia tarkoitetaan nykyisin syrjintää, ennakkoluuloja, ahdistelua ja väkivaltaa, joka kohdistuu lesboihin, homoihin, biseksuaalisiin henkilöihin ja muihin seksuaalivähemmistöihin ja jonka syynä ovat pelot, vastenmielisyys, tietämättömyys ja viha (Hemphill & Symons 2009). Kun tarkoitetaan vastaavaa kielteistä suhtautumista transihmisiin, puhutaan transfobiasta.

Yhteiskunnan normit ja rakenteet vaikuttavat nuorten tapaan ajatella omaa seksuaalista suuntautumistaan ja sukupuoli-identiteettiään. Lainsäädännölliset muutokset ovat 2000-luvulla parantaneet hlbtq-ihmisten asemaa, ja tähän aihepiiriin kuuluvista asioista puhuminen on helpottunut. Toisaalta keskustelu tiedotusvälineissä ja arjessa on ollut usein hyökkäävää – erilaisia moninaisuuden ilmaisuja on kyseenalaistettu ja niihin kohdistuu edelleen tuomitsevaa asennoitumista. Monien nuorison parissa

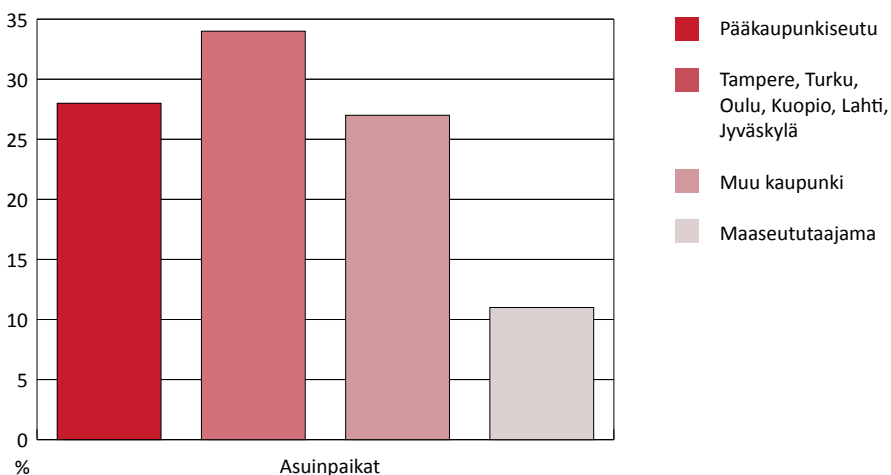
työskentelevien, esimerkiksi opetus-, hoito- ja sosiaalialan ammattilaisten tietämys näistä asioista on puutteellista. Kaikki eivät tiedä, miten he voisivat ammatissaan tukea hlbtq-nuoria tai auttaa luomaan heille turvallisempaa asenneympäristöä.

Suomessa nuorison hyvinvointia on kartoitettu monilla laajoilla tutkimuksilla. Näistä esimerkiksi Kouluterveyskysely ja Nuorisobarometri toteutetaan säännöllisesti. Kouluterveyskyselyssä tutkitaan joka toinen vuosi peruskoulun 8. ja 9. luokan, lukion 1. ja 2. luokan sekä ammattikoulujen oppilaiden hyvinvointia. Jokin aika sitten julkaistiin laaja suomalainen yhteenveto eri tutkimuksista, joilla lasten hyvinvointia oli mitattu 56 indikaattorin avulla (Aira, Hämylä & Kannas, 2013). Yhteenvedossa hyvinvointi jaettiin kuuteen ulottuvuuteen: aineellinen hyvinvointi, terveys, koulu ja oppiminen, kasvuympäristön turvallisuus, osallisuus ja vapaa-aika sekä yhteiskunnan tarjoama tuki ja suoja. Monilla tässä tutkimuksessa käsiteltävistä teemoista on yhtymäkohtia näihin kuuteen hyvinvoinnin ulottuvuuteen.

MENETELMÄ

Otanta

Tutkimukseen osallistui 1619 suomalaista 15–25-vuotiasta nuorta. Kyselyyn vastasi yhteensä 2515 henkilöä, jotka olivat syntyneet vuosina 1941–2000. Tässä esittelemättä jätettyjä tuloksia käsitellään tulevissa julkaisuissa. Tarkempia tuloksia, kuten tietoja tilastollisista analyyseistä, voi pyytää vastaavalta tutkijalta. Kyselyyn vastasi nuoria eri puolilta Suomea, vaikka suurin osa heistä (n. 50 %) asuikin Etelä-Suomessa. Noin 28 % asui Länsi-Suomessa, 10 % Itä-Suomessa, 11 % Oulun läänissä ja n. 1 % Lapissa.

KUVIO 1. Asuinpaikat.

Vaikka osallistujien lukumäärä oli suuri, tulosten yleispätevyydestä voidaan keskustella. Kyselyyn vastanneiden nuorten taustoissa oli monenlaisia eroja. Suurin osa nuorista asui Suomen suurissa kaupungeissa ja enimmäkseen eteläisessä Suomessa. Tieto kyselystä ja sitä koskevat ilmoitukset saavuttivat heidät mahdollisesti parhaiten. Yksi tavoitteista oli saavuttaa myös maalla asuvia, erilaisista etnisistä taustoista ja eri kieliryhmistä tulevia, eri vähemmistöjä edustavia, vammaisia, eri uskontokuntiin kuuluvia jne. vastaajia. Tässä onnistuttiin osittain, mutta joidenkin kysymysten kohdalla kyse on vain yksittäisistä vastaajista. Miksi erilaisista taustoista tulevia vastaajia ei ollut enempää? Tämä voi johtua siitä, että kyselylomake oli käytettävissä vain suomeksi ja ruotsiksi, että vastaaminen edellytti häiriötöntä internetin käyttömahdollisuutta ja että tieto ei saavuttanut kaikkia edellä mainittuja ryhmiä. Valikoitumista on todennäköisesti tapahtunut jo siinä, ketkä ovat päättäneet vastata kyselyyn. Osittain vaikuttaa siltä, että Setan toiminta on monille vastaajista tuttua. Tämä voisi viitata siihen, että ne, jotka ehkä osallistuvat aktiivisesti hlbtqi-myönteiseen toimintaan, ovat keskimääräistä avoimempia ja ovat mahdollisesti saaneet myös sukupuoli-identiteettinsä tai seksuaalisen suuntautumisensa rakentuessa enemmän tukea kuin nuoret, joiden ulottuvilla ei ole ollut vastaavaa toimintaa ja sen mukanaan tuomaa muiden hlbtqi-nuorten tukea. Lisäksi kyselylomakkeen laajuus on saattanut johtaa siihen, että erittäin huonosti voivat nuoret eivät ole jaksaneet vastata siihen tai ovat jättäneet vastaamisen kesken. Kysymysten suuren määrän vuoksi on erittäin todennäköistä, että vastaukset on annettu vakavissaan.

Vastanneista 1066 ilmoitti olevansa naisia, 398 miehiä ja 162 ilmoitti olevansa muunsukupuolisia (vastaaja saattoi valita useamman kuin yhden vaihtoehdon). Vastaajia pyydettiin myös ilmoittamaan, mihin sukupuoleen kuuluviksi heidät oli syntymän yhteydessä luokiteltu: 1263 vastasi ”tyttö” ja 352 ”poika”, ja muutama vastasi ”epävarma” tai jätti vastaamatta tähän kysymykseen.

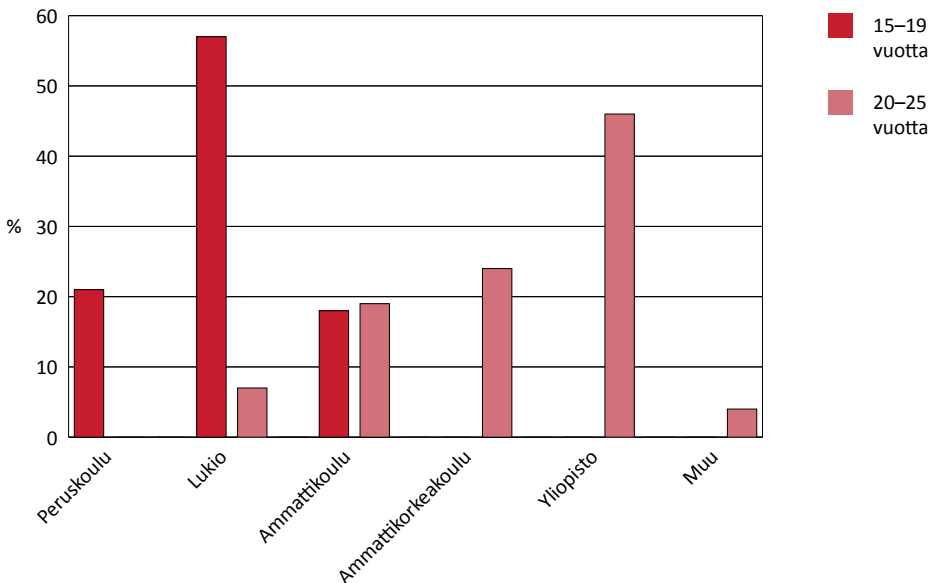
Vastaajien sukupuoli- ja seksuaalinen suuntautuminen on huomattavan epätasainen. Syy näin suureen eroon ja siihen, miksi kyselyyn on osallistunut niin paljon enemmän naisia, on epäselvä. Yhteiskunnan asenteet ja odotukset jättävät ehkä naisille enemmän liikkumavaraa pohtia sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta, onhan esimerkiksi sukupuoliroolien välisen rajan ylittäminen tyttöjen käyttäytymisessä hyväksyttävämpää kuin pojilla. On myös todettu, että naiset ovat miehiä taipuvaisempia vastaamaan kyselytutkimuksiin (ks. esim. Santtila et al. 2008). Tämä on havaittu myös tuoreissa suomalaisissa sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista koskevissa tutkimuksissa (Lehtonen & Mustola, 2004). On merkillepantavaa, että kolmisenkymmentä vuotta sitten miehet vastasivat tällaisiin kyselyihin naisia ahkerammin (Grönfors et al., 1984).

Kyselyyn vastanneiden transnuorten lukumäärä oli huomattava. Tämä näyttää olevan ryhmä, jonka kysely on tavoittanut. Samoin sen ovat löytäneet nuoret, jotka ovat hyvin kiinnostuneita vastaamaan ja kertomaan itsestään, elämästään ja ajatuksesta. Kysely on ehkä merkinnyt osalle nuorista yhtä tapaa kertoa itsestään tai se on toiminut rakenteena, joka on tarjonnut heille mahdollisuuden pohtia omaa elämäänsä ja sukupuolensa kokemista. Myös osallistavat ja avoimet vastausvaihtoehdot on otettu

vastaan erittäin myönteisesti päätellen vastaajien kyselyyn antamasta palautteesta.

Suurin osa vastaajista asui huoltajansa/huoltajiensa luona (tai yhdessä vanhemman tai muun yli 18-vuotiaan aikuisen kanssa). Muut asuivat yksin tai yhdessä kumppaninsa kanssa, jakoivat asunnon muiden kanssa, yhdessä sisarusten tai muiden sukulaisten kanssa, sisäoppilaitoksessa, lastensa kanssa, lastenkodissa tai muussa kodissa, ja jotkut olivat asunnottomia.

Useimmat vastaajat kävivät koulua tai opiskelivat. 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä 95 % kyselyyn osallistuneista oli koululaisia tai opiskelijoita ja toisessa, 20–25-vuotiaiden ikäryhmässä heitä oli 68 %. Kuviosta 2 käy ilmi, miten osallistujien koulunkäynti/ opiskelu jakautuu ikäryhmittäin ja koulu-/opiskelumuodoittain. Vastaajista 295 kävi opiskelun ohessa töissä. Heistä useimmat kuuluivat 20–25-vuotiaiden ryhmään. Muista vastaajista useimmat työskentelivät päätoimisesti (193), ja loput olivat työttöminä (47), suorittivat asevelvollisuuttaan (17), toimivat yrittäjinä (13), olivat vanhempainvapaalla (3) tai tekivät jotakin muuta (116).

KUVIO 2. Koulutus- ja opintotausta.

Nuorista 60 ilmoitti kuuluvansa johonkin etniseen vähemmistöön, ja 45 ei ollut siitä varma. Useimmat ilmoittivat kielen, maan tai kulttuurin etnisenä ryhmänään. 333 henkilöä ilmoitti sairastavansa jotakin kroonista tai pitkäaikaista sairautta ja 75 henkilöä ilmoitti olevansa vammainen. 347 vastaajaa kertoi kuuluvansa johonkin uskonnolliseen yhteisöön. Vastaajat jakautuivat kahdeksaan kieliryhmään. Suurin osa oli suomenkielisiä, 38 oli ruotsinkielisiä ja muutamia vastaajia kuului muihin kieliryhmiin.

Kyselylomake

Kyselylomakkeen laati kaksi kokeneempaa tutkijaa, Katarina Alanko ja Jukka Lehtonen, yhdessä Setan nuorisotyön edustajan Anders Huldénin kanssa. Lisäksi suunnitteluun, kysymysten muotoiluun ja aiheiden valintaan osallistui henkilöitä muun muassa Nuorisotutkimusverkostosta ja Setasta sekä sen erityisyksiköstä Transtukipisteestä. Hlbtqi-nuorten edustajat lukivat kyselylomakkeen useaan kertaan. Parikymmentä nuorta Helsingin seudun Setan (HeSeta) nuorisoryhmästä kävi kysymykset läpi ja antoi lomakkeesta palautetta. Setan valtakunnallinen nuorisotoimikunta on myös ottanut kantaa kysymyksiin, muotoiluihin ja niiden ymmärrettävyyteen. Nuorten antaman palautteen perusteella kyselylomakkeeseen tehtiin muutoksia. Pilottitutkimukseen osallistui viisi nuorta ja viisi aikuista.

Tutkimusta toteutettaessa käytettiin apuna useita luotettavia mittareita. Niistä tunnetuin on itsetunnon mittaamisessa käytetty Rosenbergin asteikko (RSE, Rosenberg, 1989). Muita mittareita olivat Short Warwick and Edinburgh Mental Wellbeing Scale (SWEMWBS, NHS Health Scotland, University of Warwick and University of Edinburgh 2006) ja joukko kysymyksiä tutkimuksesta Lesbian, Gay, and Bisexual Identity Scale (LGBIS; Mohr & Kendra, 2011), joilla selvitettiin osallistujien näkemystä heidän hlbtqi-identiteetistään kahdeksasta eri näkökulmasta.

Useissa tapauksissa kyselyyn sisällytettiin tiettyä erityistarkoitusta varten laadittuja kysymyksiä. Osa kysymyksistä valittiin sen mukaan, että vastaukset olisivat vertailukelpoisia aiempien tutkimustulosten, kuten esimerkiksi laajan Kouluterveyskyselyn kanssa. Muita innoituksen lähteitä ja malleja olivat ruotsalainen Hon Hen Han -raportti osatutkimuksineen, brittiläinen Youth Chances Survey sekä tutkimus ”Growing up LGBT in America” jonka on toteuttanut amerikkalainen Human Rights Campaign -organisaatio.

Tutkimuksen eettisestä tarkastuksesta vastasi Åbo Akademin tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Koska kysely oli laaja, siihen osallistujille annettiin mahdollisuus tallentaa vastauksensa ja palata myöhemmin täydentämään niitä osallistujan ilmoittamaan sähköpostiin lähetetyn linkin avulla. Osallistujia kehoitettiin vastaamaan kysymyksiin häiriöttömässä tilanteessa ja varaamaan siihen riittävästi aikaa. Heille ilmoitettiin tutkimuksen tarkoitus ja tulosten käyttötapo sekä se, että osallistuminen oli nimetöntä ja että sen voi keskeyttää milloin tahansa.

Jakelu

Kyselyn suomenkielinen osuus lanseerattiin 5.4.2013 tietoturvallisen portaalin kautta. Ruotsinkielinen versio avattiin käyttöön noin kuukautta myöhemmin. Lehdistötiedotteet lähetettiin ennen kummankin version avaamista, joten päivittäismedialle tiedotettiin asiasta sekä maantieteellisesti että kielellisesti kattavalla tavalla. Monet päivälehdet uutisoivat kyselystä. Useimmat vastaajista löysivät kyselyn netti-ilmoittelun ansiosta esimerkiksi Facebookin, Setan sivujen, Nuorisotutkimusverkoston sivujen

ja verkkoyhteisö Qruiserin välityksellä. Myös pienimuotoista lumipallo-otantaa käytettiin Facebookissa pyytämällä tiimiin kuuluvien tutkijoiden kavereita sekä Setan ja Setan nuorten sivuista tykkääjiä levittämään tietoa ystävilleen ja kehottamaan heitä vastaamaan kyselyyn.

Analyysit

Tiedot syötettiin SPSS-tilasto-ohjelman versioon 19. Tutkimusaineisto on analysoitu käyttämällä kutakin asteikkoa tai kysymystä vastaavia analysointimenetelmiä, ei-parametristen testien ordinaalisten muuttujien osalta lähinnä Khiin neliötä. Jos muuttuja on ollut intervalliasteikolla, on käytetty parametrisiä menetelmiä, lähinnä varianssianalyysijä, t-testiä tai regressioanalyysijä. Kun ryhmiä vertailtaessa erot on todettu tilastollisesti merkittäviksi, näitä eroja kuvataan huomattaviksi tai selkeiksi.

TULOKSET: SUKUPUOLTEN JA SEKSUAALISTEN SUUNTAUTUMISTEN MONINAISUUS

Transnuoret tiedostavat varhain sukupuoleen liittyvät odotukset

Sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu liittyvät oman sukupuolen kokemiseen ja sen ilmaisemiseen ympäristölle esimerkiksi kehon, nimen, olemuksen ja tekojen välityksellä. Vastasyntyneet määritellään kehollisten sukupuolen tunnusmerkkien perusteella useimmiten joko pojiksi tai tytöiksi. Kun ihminen kasvaa ja löytää oman sukupuoli-identiteettinsä, useimmissa tapauksissa identiteetti ja sukupuolen ilmaisu vastaavat syntymän yhteydessä määriteltyä identiteettiä. Tätä kutsutaan cissukupuoli-suudeksi (*cis* on latinan kielen prepositio ja tarkoittaa ”tällä puolella”, ”samalla puolella”). Sitä vastoin transihmisten sukupuoli-identiteetti ja/tai sukupuolen ilmaisu eroavat kokonaan tai osittain odotuksista, jotka liittyvät syntymän yhteydessä määriteltyyn sukupuoleen (*trans* on myös latinaa ja merkitsee ”ylittämistä”). Transsukupuoliset kokevat ”syntyneensä väärään kehoon”, kuten esimerkiksi pojat tai miehet, jotka on kehonsa perusteella syntymän yhteydessä määritelty tytöiksi. Transvestiitit yleensä identifioivat itsensä syntymän yhteydessä määriteltyyn sukupuoleen kuuluviksi, mutta haluavat samalla myös ilmaista itseään ”sukupuolirajat ylittävästi” pukeutumisella tai muilla ulkoisilla tunnusmerkeillä, joita pidetään toiselle sukupuolelle tyypillisinä. Osa transihmisistä ei identifioi itseään kuuluvaksi syntymän yhteydessä määriteltyyn sukupuoleen eikä toiseen sukupuoleen. Sen sijaan he kokevat, ettei heidän sukupuoli-identiteettiään ole mahdollista kuvailla käsitteillä ”mies” tai ”nainen”, koska se voi olla sekä-että, jotain siltä väliltä, jotain muuta – tai koska he kokevat olevansa sukupuoleettomia.

Yksiselitteisiä lukuja siitä, kuinka yleinen transidentiteetti on, ja etenkin tutkimuksia nuorista transihmisistä, on vähän. Tuoreessa yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa on pyritty

arvioimaan transihmisten lukumäärää tekemällä kysely kaikille San Franciscon alueen 12–14-vuotiaille koululaisille (luokat 6–8). Tuloksen mukaan 1,3 % tähän tutkimukseen osallistuneista nuorista identifioi itsensä transgenderiksi (eli muunsukupuoliseksi sen sijaan, että olisi ilmoittanut olevansa mies/poika tai nainen/tyttö; Shields et al., 2013). Tutkimukseen osallistuneiden hyvin nuoren iän vuoksi lukumäärä jää mahdollisesti todellista alhaisemmaksi siksi, että osa ei vielä tiedä tai uskalla vastata olevansa trans. Jos pidämme lähtökohtana arvioitua osuutta 1,3 %, Suomessa on yli 8500 transihmistä, joiden ikä on 15–25 vuotta.

Nyt tarkasteltavana olevaan tutkimukseen osallistui huomattava määrä nuoria, joilla on transidentiteetti, 160 henkilöä ikäryhmästä 15–19 vuotta ja 209 henkilöä ryhmästä 20–25 vuotta. Kaikista transihmisistä 139 oli naisia, 94 miehiä ja 135 muunsukupuolisia. Yleisimmät osallistujien valitsemat vaihtoehdot olivat epävarma, queer, sukupuoliuton, transhenkilö, transsukupuolinen tai transmies/-nainen. Moninaisuuden yksinkertaistaminen mahdollisti tilastollisen analyysin. Useimmissa analyyseissä käytettiin jaottelua, joissa termin ”trans” alle luetaan kaikki, jotka ilmoittivat identiteetiksensä transgender, transsukupuolinen nainen/mies, transmies, transnainen. Tässä ryhmässä naisten lukumäärä on 27, miesten 51 ja muunsukupuolisten 71. Käytettäessä muuta jaottelua se on erikseen mainittu.

Osa kysymyksistä käsitteli sitä, missä vaiheessa oman sukupuolen kokeminen on tiedostettu ympäristön odotuksista poikkeavaksi, ja voiko ilmaus ”trans” kuvata tätä kokemusta. Tulosten perusteella tähän liittyvät varhaiset kokemukset jäivät pysyviksi, eli niillä vastaajilla, jotka olivat lapsina ilmaisseet toiveensa kuulua eri sukupuoleen, tunne pysyi muuttumattomana. Vanhempien ja muiden lähipiiriin kuuluvien aikuisten tulisikin tiedostaa, että on tärkeää kunnioittaa lapsen kokemusta eikä sivuuttaa sitä ohimenevänä vaiheena tai tilapäisenä kiinnostuksena (mitä se joidenkin kohdalla voi tietysti myös olla).

TAULUKKO 1. Ikä, jossa tutkimukseen osallistuneet transihmiset ja kysymykseen ”Oletko trans?” myöntävästi vastanneet tai itsensä epävarmaksi ilmoittaneet tulivat tietoisiksi oman sukupuolensa kokemuksen ristiriitaisuudesta ympäristön odotusten kanssa. Annettujen vastausten prosenttiosuus ja niiden lukumäärä suluissa.

Ikä	0–3 vuotta	4–6 vuotta	7–11 vuotta	12–15 vuotta	16–18 vuotta	19–25 vuotta	En osaa sanoa	Ei koske minua	Yhteensä
Osuus	4 % (10)	18 % (45)	29 % (73)	28 % (70)	11 % (27)	2 % (4)	6 % (15)	2 % (5)	249 henkilöä

Vastausten mukaan osallistujat olivat puhuneet asiasta toisen henkilön kanssa tästä iästä muutaman vuoden päästä. Suurin osa, 52 %, oli puhunut asiasta jonkun kanssa ensimmäistä kertaa 12–18-vuotiaana, mutta huomattava osa, 16 %, oli viitannut siihen jollakin tavoin jo ennen 12 vuoden ikää. Muut olivat puhuneet asiasta myöhemmin, eivät osanneet sanoa tai ilmoittivat, että asia ei koskenut heitä. Enemmistö niistä, jotka

vastasivat puhuneensa jonkun kanssa sukupuoli-identiteetistään, oli puhunut vanhempansa tai ystävänsä kanssa. Muita mainittuja henkilöitä olivat sisarukset, psykologi tai tyttö- tai poikaystävä. Nuorista, joiden identiteetti oli trans, transsukupuolinen, transmies tai transnainen, yli kaksi kolmannesta vastasi tarvinneensa tukea silloin, kun hän oli ensimmäistä kertaa ajatellut sukupuoli-identiteettiään tai tuonut sen julki. Yli 40 % olisi aiheen puheeksi ottaessaan tarvinnut tukea ja opastusta. Yhtä moni olisi tarvinnut asiantuntijan tai jonkun toisen samassa tilanteessa olevan keskusteluparia, ja kolmannes ilmoitti, että olisi tarvinnut perheen tukea.

Keinona kuvata sukupuolensa kokemista olivat vastaajat löytäneet transkäsitteen jossakin kasvunsa vaiheessa: 35 % oli identifioitunut transihmiseksi jo 12–15-vuotiaana, 32 % 16–18-vuotiaana ja 21 % 19–25-vuotiaana. Kaksi vastaajaa oli ajatellut jo ennen teini-ikää, että trans voisi kuvata heidän kokemustaan.

Ikäryhmästä riippuen 71–77 % transihmisistä (joista 42 koki itsensä naiseksi, 67 mieheksi ja 80 joksikin muuksi kuin kumpikaan näistä tai molemmiksi) oli harkinnut kehonsa korjaamista niin, että se vastaisi paremmin heidän sukupuoli-identiteettiään, kun taas 10–14 % (22 naista, 9 miestä ja 31 muunsukupuolista) ilmoitti olevansa epävarma siitä, oliko hän harkinnut sukupuolensa/kehonsa korjaamista. Tämä merkitsee, että 14–15 % transihmisistä ei ollut harkinnut sukupuolensa ja kehonsa korjaamista. Sitä vastoin 2–3 % heistä, jotka eivät identifioituneet transihmiseksi, vastasi harkinneensa sukupuolenkorjausta.

Joillakin lapsilla on syntyessään ”epäselvä sukupuoli”, mikä tarkoittaa, että heitä ei voida sukupuolen kehollisen tunnusmerkkien perusteella yksiselitteisesti määritellä mies- tai naispuolisiksi. Tällaista tilaa kutsutaan intersukupuolisuudeksi. Osa intersukupuolisista henkilöistä kokee sukupuoli-identiteettinsä joko naispuoliseksi tai miespuoliseksi, toiset taas määrittelevät itsensä juuri intersukupuoliseksi tai käyttävät jotain muuta käsitettä. Intersukupuolisuuden esiintymisen yleisyys ei ole selvillä. Monissa tutkimuksissa on raportoitu jopa joka sadannesta syntymästä (silloin on käytetty laajaa määritelmää, Blackless et al., 2000; Monlleo et al., 2012). Tässä tutkimuksessa seitsemän henkilöä ilmoitti olevansa intersukupuolinen.

Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus

Uskoin olevani hetero, kunnes tapasin ensimmäisen tyttöystäväni. Oli upeaa tavallaan kokea aivan uudestaan ”ensimmäistä kertaa” rakastuminen ja seksuaaliset kokemukset. En ole koskaan elämässäni tuntenut, halunnut tai tarvinnut toista ihmistä niin vahvasti.

Seksuaalinen suuntautuminen merkitsee kykyä tuntea seksuaalista tai emotionaalista vetoa muihin ihmisiin heidän sukupuolensa perusteella, ja se voidaan määritellä eri tavoin. Mediassa ja tutkimuksissa käytetään usein kolmiosaista luokittelua: homoseksuaaliset, biseksuaaliset ja heteroseksuaaliset ihmiset. Luokittelu perustuu käsitykseen kahdesta sukupuolesta. Sen mukaan on olemassa vain miehiä ja naisia, jotka tuntevat

vetoa samaan sukupuoleen, molempiin sukupuoliin tai toiseen sukupuoleen. Käsitteitä käytetään kuitenkin kuvaamaan tai määrittelemään seksuaalista suuntautumista eri tavoin. Joku määrittelee sen rakkaussuhteensa perusteella, joku toinen todellisten seksuaalisten kokemustensa perusteella ja kolmas saattaa käyttää perusteena kokemusta omasta kyvystään tuntea emotionaalista tai eroottista vetoa. Jo tämä viittaa siihen, ettei ihmisten jaottelu kolmeen luokkaan vastaa riittävän hyvin nuorten tunnekokemuksia tai todellisia elämäntilanteita. Niiden lisäksi on olemassa monia muita tapoja kuvata seksuaalista suuntautumista (seksuaalisen suuntautumisen tavoista, ks. faktaruutu sivulla 5).

Niin Suomessa kuin ulkomaillakin tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että niiden nuorten osuus, jotka identifioivat itsensä muuksi kuin heteroseksuaaliksi, pysyy vuosi vuodelta noin 10 prosentissa. Suomessa yhdeksäsluokkalaista pojista 9,3 % ja samanikäisistä tytöistä 14,7 % vastasi olevansa ei-heteroseksuaaleja (Malinen, 2005). Hieman vanhempien, 18–33-vuotiaitten suomalaisten osalta miehistä 3,1 % ja naisista 1,2 % ilmoitti seksuaalisista kokemuksista samaa sukupuolta olevien kumppaneiden kanssa (Santtila et al., 2008), kun taas selvästi suurempi osuus, 10 % miehistä ja 24 % naisista ilmoitti tunteneensa edellisen vuoden aikana seksuaalista kiinnostusta samaa sukupuolta edustavaan henkilöön (Alanko, 2010). Identiteetti, kiinnostus ja käyttäytyminen voivat siis poiketa selvästi toisistaan. Karkeasti arvioiden 10 % nuorista on identiteetiltään muita kuin heteroseksuaaleja. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa asui vuoden 2012 lopussa 660 471 15–24-vuotiaasta nuorta. Tämän tutkimuksen kattamassa ikäryhmässä 15–25 vuotta (syntymävuodet 1988–1998) olisi siis noin 65 000 johonkin seksuaalivähemmistöön kuuluvaa.

Tutkimukseen osallistuneista naisista kuului seksuaalivähemmistöön 984, miehistä 353 ja muunsukupuolisista 162 henkilöä. Useimmin ilmoitettu seksuaalisen suuntautumisen muoto oli lesbo, homo tai bi. Monet eivät halunneet määritellä seksuaalista suuntautumistaan. Jotkut olivat epävarmoja siitä tai määrittelivät itsensä sanalla queer, questioning (kyseenalaistava), pan- tai aseksuaali. Myös moni heteroseksuaalinen nuori, 118 henkilöä (82 naista, 36 miestä), oli vastannut kyselyyn.

Vastausten tilastollista analyysiä varten muodostettiin seuraavat kaksi ryhmää: seksuaalivähemmistöön kuuluvat (1 499 henkilöä – 984 naista, 353 miestä ja 162 muunsukupuolista) ja heteroseksuaalit (82 naista, 36 miestä). Tämä jaottelu luonnollisesti yksinkertaisti edellä kuvaamaamme osallistujien identiteetistä ja oman seksuaalisen suuntautumisen kokemisesta johtuvaa monimutkaista tilannetta. Se kuitenkin mahdollisti systemaattisen tilastollisen kuvan luomisen koetusta todellisuudesta.

Vastaajien tapoja ymmärtää ja kuvailla heidän seksuaalista suuntautumistaan oli monia. Usein vaihtoehtoja valittiin enemmän kuin yksi. Lisäksi monet käyttivät omia ilmaisuja kuvatessaan seksuaalista suuntautumistaan. Toiset valitsivat vaihtoehtoista sekä seksuaalivähemmistöön kuuluva että homo, lesbo tai bi. Monet valitsivat myös bi ja homo tai lesbo, mikä oletettavasti heijastaa identifioitumista useaan ryhmään ja oman itsen määrittelyä eri tavoin eri yhteyksissä. Tämä ilmeni myös siinä, miten

osallistujat ilmaisivat seksuaalista suuntautumistaan itselleen ja toisaalta muille. Ennen kaikkea ne, jotka ilmoittivat identiteetikseen pan, queer, questioning tai epävarma tai eivät halunneet määritellä seksuaalista suuntautumistaan, käyttivät vaihtelevia termejä kuvaillessaan seksuaalista suuntautumistaan muille. Useat vastaajat käyttivät suuntautumisestaan samaa termiä myös muille puhuessaan, mutta seksuaalisuuden kuvaamiseen käytettiin useita eri termejä.

Oman seksuaalisen suuntautumisen tiedostamisen ikä vaihteli, mutta ei-heteroseksuaaliset vastaajat ilmoittivat tulleen tietoisiksi seksuaalisesta suuntautumisestaan huomattavasti aiemmin kuin heteroseksuaaliset vastaajat. Homot ja lesbot ilmoittivat alle 10 vuoden iän useammin kuin biseksuaaliset ja heteroseksuaaliset henkilöt. Kolme neljännestä vastaajista oli tiedostanut seksuaalisen suuntautumisensa jo ennen yläasteikää tai sen aikana. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että monet ei-heteroseksuaalit nuoret ovat jo lapsina kokeneet erilaisuutta, mikä saattaa joissakin tapauksissa johtaa ulkopuolisuuteen. Tämä korostaa tarvetta tehdä moninaisuus näkyväksi jo lapsille ja tarjota heille erilaisia esikuvia, joihin identifioitua. Tärkeitä ovat myös turvalliset aikuiset, joiden puoleen nuorilla on mahdollisuus kääntyä poh-tiessaan näitä kysymyksiä. He voivat olla niin vanhempia kuin ammattihenkilöitäkin. Vastaajien enemmistö vastasi myös, että heidän seksuaalinen kiinnostuksensa siihen sukupuoleen, jota kohtaan he tunsivat vetoa, oli lisääntynyt.

Puhuttaessa seksuaalivähemmistöistä tarkoitetaan tavallisesti ihmisiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen on muu kuin heteroseksuaalisuus. Sukupuolivähemmistöt tarkoittavat tavallisesti transihmisiä ja intersukupuolisia henkilöitä. Molemmista yhdessä käytetään tässä raportissa ilmausta hlbtqi-ihmiset. Ihmiset, joiden yhteiskunnassa käsitetään tavallisesti muodostavan ”enemmistön” ovat siis samalla sekä cissukupuolisia että heteroseksuaalisia.

LÄHEISTEN IHMISSUHTEIDEN MERKITYS

Hlbtqi-nuorten hyvinvointia Suomessa koskevat vastaukset vaihtelivat suuresti. Vaikka tulos osoittaa monia myönteisiä seikkoja, se tuo näkyviin myös ongelmia, jotka koskevat useammin hlbtqi-nuoria kuin muita samanikäisiä. Hlbtqi-nuorilla on enemmän kokemuksia kielteisestä kohtelusta, syrjinnästä, syrjäytymisvaarasta ja väkivallasta. Tuloksista käyvät ilmi lähisuhteiden haasteet. Monet ovat huolissaan ympäristön mahdollisista reaktioista heidän kertoessaan avoimesti seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään. Monilla ei ole myöskään samassa tilanteessa olevia samanikäisiä keskustelukumppaneita ja tukihenkilöitä.

Vastaukset on ryhmitelty yleisiin luokkiin, Vastaukset on ryhmitelty yleisiin luokkiin, jotta tulokset olisivat ymmärrettävämpiä ja tarkemmin analysoitavissa. Samalla on kuitenkin menetetty osa vastausten moninaisuudesta. Tarkoituksena ei ole yksinkertaistaa asioita tai ohittaa tietyn yksilön kokemuksia, ja siksi on tärkeää korostaa,

että subjektiivisen kokemuksen ja tässä tehdyn kvantifioinnin välillä on ero.

Koska sekä transihmisillä että seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla voi olla kokemuksia esimerkiksi syrjinnästä, voivat sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen kohdistuneen syrjinnän aiheuttamat seuraukset sekoittua eri ryhmien välillä. Analyysseissä, joissa heteroseksuaalisia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvia on vertailtu, itsensä transihmisiksi identifioivat on tästä syystä jätetty pois ryhmien sekoittumisen estämiseksi. Trans- ja cis-ihmisten vertailussa käytettyyn cis-ihmisten vertailuryhmään kuuluvat ne vastaajat, jotka ilmoittivat olevansa cis tai queer, epävarma tai sukupuoli-eton ja joiden seksuaalinen suuntautuminen oli lähinnä ei-heteroseksuaalinen. Siksi vertailu ei voi kuvata koko väestöä, vaan pelkästään tätä otosta, ja vertailut muihin eri hyvinvointi-indikaattoreiden esiintymistä koskeviin tutkimuksiin ovat tärkeitä.

Vahvistavia suhteita ja pelottavia reaktioita

Olen viettänyt vuosikausia yksinäisyydessä ilman ihmissuhteita tai muuta kiinnekohtaa elämässä, jättäytyen syrjään kaikesta. Inhosin ja häpesin itseäni, peläten muiden ihmisten transfobisia asenteita, jotka olin sisäistänyt.

Tietyt ihmissuhteet lapset ja nuoret voivat valita itse, esimerkiksi ystävänsä. Muita, esimerkiksi vanhempia tai opettajia, ei voi valita. Varsinkin näiden nuoren lähiympäristöön kuuluvien ihmisten tehtävänä on huolehtia lasta/nuorta ja suojella häntä niin, että hän tuntee itsensä rakastetuksi sellaisena kuin on. Vanhempien tapa suhtautua lapsiinsa on hyvinvoinnin, psyykkisen terveyden ja kelvollisuuden kokemisen perusedellytys. Monet kyselyyn vastanneista hlbtqi-henkilöistä kertoivat kodin hyvistä ja tukevista ihmissuhteista. Toisaalta nuori hlbtqi-henkilö saattaa tuntea itsensä ulkopuoliseksi omassa perheessään vanhempien asenteiden vuoksi tai siksi, että koti asettaa mahdottomia odotuksia sille, millainen nuoren tulisi olla tai mitä hänen pitäisi tuntea. Ulkopuolisuuden tunne voi silloin lisääntyä muissa yhteyksissä, ystävien seurassa, koulussa, työssä jne. Aiemmissa tutkimuksissa on lisäksi todettu, että hlbtqi-ihmiset ovat kohdanneet kotona väkivaltaa useammin kuin heterot ja cis-ihmiset (esim. Balsam et al., 2010, Statens folkhälsoinstitut, 2008), ja että ei-heteroseksuaaliset henkilöt ja henkilöt, jotka eivät käyttydy perinteisten sukupuolirooliodotusten mukaisesti, kertovat suhteidensa vanhempiin olevan muita huonommat (esim. Alanko et al., 2008). Väkivalta, erityisesti sellaisen ihmisen taholta, johon lapsi/nuori on riippuvaisuussuhteessa, vahingoittaa lapsen turvallisuuden ja luottavaisuuden tunnetta. Miten nuoret selviytyvät näistä tilanteista, miten he kokevat ihmissuhteensa ja mitkä vahvuudet saavat nuoret voittamaan nämä haasteet?

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että vähemmistöön kuuluvien ihmissuhteisiin liittyy sekä myönteisiä että kielteisiä tekijöitä. Henkilön ympäristöön kuuluvat ihmiset ovat tärkein läheisyyden, tuen ja palautteen lähde. Nämä lähisuhteet eivät ole kuitenkaan hlbtqi-nuorille aina helppoja tai itsestään selviä. Myönteinen seikka on, että

eroa siinä, miten cis- ja transihmiset tai heterot ja ei-heterot kuvasivat ystävyssuhteitaan ja suhteita nykyisiin kumppaneihinsa, ei ollut. Nämä suhteet kuvattiin 90-prosenttisesti hyväksi ja vain harvat vastaajat ilmoittivat suhteiden olevan huonot. Kielteistä oli esimerkiksi se, että hlbtq-nuoret kokivat suhteet vanhempiinsa muita huonommiksi ja että seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin paljastamiseen liittyy monia pelkoja, mistä aiheutuu näille nuorille ylimääräistä stressiä.

Perhe

jouduin lähtemään kotoa nuorena seksuaalisen suuntautumiseni takia

Useimmilla vastaajilla oli perhe, johon laskettiin kuuluviksi äiti (4–8 % vastasi, että heillä ei ollut äitiä), isä (19–20 %:lla ei ollut isää), isä- tai äitipuoli, sisarukset (n. 50 % ilmoitti, että heillä oli sisaruksia), kumppani (18–26 %) ja lapset (6 vastaajaa). Muutamat ilmoittivat, että heillä oli toinen äiti (8 henkilöä) tai isä (14 henkilöä), mutta jäi epäselväksi, oliko kyseessä sateenkaariperhe, uusperhe vai jokin muu suhdemalli. Useimmat vastaajat pitivät suhteitaan vanhempiin, sisaruksiin, sukulaisiin, ystäviin jne. yleisesti katsoen hyvinä. Kolmiportaisella asteikolla kaikki keskiarvot vaihtelivat välillä 2,3–2,96. Läheisimpiä olivat suhteet kumppaniin ja vähiten läheisiä suhteet sukulaisiin.

Suuren enemmistön vanhemmista koettiin suhtautuneen lapsensa seksuaaliseen suuntautumiseen tukien. Joukossa oli kuitenkin myös äitejä, isiä ja muita huoltajia, jotka olivat torjuneet lapsensa seksuaalisen suuntautumisen. Mielenkiintoista oli havaita, että äitejä pienempi osa isistä oli torjunut lapsensa seksuaalisen suuntautumisen, vaikka isien on todettu olevan enemmän sidoksissa sukupuoleen kohdistuviin odotuksiin ja perinteisiin sukupuolirooleihin (ks. esim. Alanko, 2010). Kokemus, että vanhemmat ovat ohjanneet lapsensa käyttäytymistä tämän perinteistä sukupuoliroolia vastaavaksi, oli yleisempi tytöillä, varsinkin ei-heteroseksuaalisilla tytöillä. Tämä on huomionarvoista, koska aiemmissa tutkimuksissa on havaittu vanhempien ohjaavan enemmän poikien käyttäytymistä varsinkin, jos nämä eivät täytä sukupuolirooliinsa liitettyjä odotuksia. Vain muutama prosentti vastaajista kertoi sisarustensa torjuneen heidät. Vertailtaessa johonkin seksuaalivähemmistöön kuuluvia nuoria ja heteroseksuaalisia nuoria voidaan todeta ensiksi mainittujen kokevan, että heidän perhesuhteensa ovat olleet jonkin verran huonompia. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret ovat myös tyytymättömämpiä näihin suhteisiin. Heistä 39 % oli avoin seksuaalisesta suuntautumisestaan kaikkia perheenjäseniään kohtaan, 33 % oli avoin joillekin heistä ja 28 % salasi sen kaikilta perheeseensä kuuluvilta. Avoimuus lisääntyy iän myötä: vanhempi ryhmä oli avoimempi seksuaalisesta suuntautumisestaan ja sukupuoli-identiteetistään. Avoimuus vanhempia kohtaan omasta seksuaalisesta suuntautumisesta oli yhteydessä suhteeseen vanhempien kanssa: avoimesti kaikkiin perheenjäseniinsä suhtautuvilla suhteet olivat selvästi paremmat kuin niillä, jotka olivat avoimia vain osaa kohtaan. Huonommiksi suhteet ilmoittivat ne, jotka salasivat seksuaalisen suuntautumisen kaikkilta perheenjäseniltään. Avoimuus

perustuu luottamukseen ja kasvattaa puolestaan luottamusta silloin, kun vastareaktio ilmentää kunnioitusta ja kiinnostusta.

Yli 55 % ei-heteroseksuaalisista vastaajista oli pelännyt, että vanhemmat katkaisisivat suhteensa heihin saadessaan tietää heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan, ja yli 40 % vastasi pelänneensä, että heidät ajettaisiin pois kotoa. 34 % ilmoitti saaneensa osakseen asiatonta kohtelua kotona tai vanhemmiltaan. Kodin asenteet olivat vaikuttaneet noin 25 prosenttiin nuorista niin, että he olivat halunneet muuttaa pois kotoa. Kouluterveyskyselyssä n. 8 % lukiolaisista ja ammattikoululaisista vastasi, että heillä oli vaikeuksia puhua ongelmistaan vanhempiensa kanssa. Tähän kyselyyn vastanneista ei-heteroseksuaalisista 15–19-vuotiaista tytöistä 39 % ja pojista 49 % ilmoitti, että he eivät pystyneet puhumaan vanhempiensa kanssa vaikeista asioista, kun taas heteroseksuaalien osalta saman vastauksen antoi 29 % tytöistä ja 20 % pojista. Mainittujen kahden tutkimuksen vastausasteikot olivat erilaiset, mutta vaikuttaa siltä, että ei-heteroseksuaalisten nuorten on vaikeampi puhua avoimesti vanhempiensa kanssa. Lisäksi vain viidennes tähän tutkimukseen osallistuneista vastaajista ilmoitti vanhempiensa tukeneen heitä, jos heillä oli ollut vaikeuksia käsitellä omaan seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä tunteitaan. Näin ollen nuorilla tuntuu olevan vaikeuksia saada tukea vanhemmiltaan tässä asiassa, ja näyttää siltä, että heidän on vaikea puhua avoimesti sukupuolen ilmaisusta ja seksuaalisesta suuntautumisesta.

Kaiken kaikkiaan transihmiset raportoivat selkeästi huonommista suhteista vanhempiinsa, sisaruksiinsa, isovanhempiinsa sekä muihin sukulaisiinsa kuin cisukupuoliset vastaajat. Transnuorista (transgenderit, transsukupuoliset henkilöt, transmiehet, transnaiset) noin 53 % vastasi, että he eivät olleet koskaan kokeneet asiatonta kohtelua, syrjintää tai kiusaamista kotona, mutta 35 % vastasi kokeneensa sitä joskus ja 9 % oli kokenut sitä usein. Noin kolmannes 15–19-vuotiaista transgendereistä, transsukupuolisista ja transmiehistä tai transnaisista oli avoin kaikille ja runsas kolmannes oli avoin transidentiteetistään perheelleen. 20–25-vuotiaista 54 % oli aina avoin identiteetistään. Mitä vanhempi vastaaja oli, sitä avoimempi hän oli sukupuolisesta suuntautumisestaan ympäristössään. Noin 55 % transnuorista vastasi, että kodin asenteet olivat vaikuttaneet heidän päätökseensä muuttaa pois kotoa.

Rakkaussuhteet ilon lähteenä

Mietin joskus, haluaako kukaan seurustella kanssani. Joskus tunnen olevani friikki. Kaikki läheisimmät ihmiset ympärilläni seurustelevat, ja olen kateellinen.

Monet nuoret vastaajat ilmoittivat, että heillä oli rakkaussuhteita, ja joillakin oli useita suhteita samanaikaisesti. Joillakin ei ollut tällaisia suhteita vaikka he olisivat niitä halunneet, kun taas osa ei tuntenut tarvetta niihin. Tilanne on samankaltainen hlbtiq-nuorilla kuin muillakin nuorilla; rakkauden löytäminen voi olla vaikeaa kenelle tahansa. Hlbtiq-nuorten vaikeudet liittyvät usein turvallisten kohtaamispaikkojen löytämiseen

tai uskallukseen osoittaa kiinnostuksensa henkilölle, jonka seksuaalisesta suuntautumisesta ei ole varmuutta. Oman seksuaalisen suuntautumisen osittain salaava on luonnollisesti myös vaarassa paljastua. Yleisesti voidaan todeta, että tyytyväisyys omaan rakkaussuhteeseen vaikutti kaikkien vastaajien psyykkiseen hyvinvointiin riippumatta sukupuolen kokemisesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta.

20–25-vuotiailla seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluvilla nuorilla sinkkuus oli huomattavasti yleisempää kuin samanikäisillä heteronuorilla. Ne, joilla oli kumppani, kokivat suhteensa hyväksi. Trans- ja cisvastaajat ilmoittivat yhtä yleisesti jonkin tyyppisestä suhteesta. Noin 80 % koki kumppaninsa tukevan transidentiteettiään, muita kohtaan kumppanin asenne oli neutraali ja vain kolme henkilöä kertoi, että kumppani ei tukenut heitä. Vastaajista 63 % ilmoitti, että pystyi keskustelemaan vaikeista asioista kumppaninsa kanssa.

Poikaystäväni mielestä seurustelusuhteessa on joko homo tai hetero. Mielestäni asia ei ole ihan niin; voin kyllä olla ihastunut tyttöön, vaikka rakastankin poikaystäväni.

Edellä oleva sitaatti kertoo siitä, että ulkoiset tekijät voivat edellyttää minuuden määrittelyä tietyllä tavalla, tai että omaan minuuteen kohdistetaan tiettyjä odotuksia seksuaalisen suuntautumisen kuvaamiseksi tietyllä tavalla. Monet nuoret ovat vastauksillaan osoittaneet vastustavansa tätä. He eivät halua tulla määritellyiksi ahtain käsittein tai kuulua ryhmään, jossa odotetaan tietynlaista käyttäytymistä. On tärkeää saada olla sellainen kuin on, ilman subjektiivista kokemusta rajoittavia nimityksiä.

Paras tuki tulee ystäviltä

Nuorille ystävät ja sosiaalinen ympäristö muodostavat tärkeimmän viitekehyksen. Nuoret esimerkiksi puhuvat itsestään useammin ystävien kuin omien vanhempien kanssa. Kyselyyn saaduista vastauksista käy ilmi, että muiden samankaltaisessa tilanteessa olevien nuorten viiteryhmä toimii tärkeänä tukena ja verkostona.

vietän aikaa pääasiassa piireissä, joissa isolla osalla on transtausta

Kaapista ulos tulo oli elämäni vaikeimpia kokemuksia. Pelkäsin kertoa ja panttasin asian kertomista vuosia. Luulin että kukaan ei hyväksy mutta vanhemmat ja sisarukset ja ystävät ottivat asian paremmin kuin hyvin. Monen kanssa ystävyysuhteet vain paranivat entisestään kun ei ollut enää salailua ja valehtelua.

Nuorten itsensä valitsemista suhteista, silloin kun niitä oli, useimmat tunsivat saavansa tukea ja hyötyä. Silti monet kokivat huomattavia yksinäisyyden tunteita.

Tarkastellessa sosiaalisia verkostoja sukupuolivähemmistöjen ja seksuaalivähemmistöjen välillä ilmeni selkeä ero. Ei-heteroseksuaalisilla nuorilla näyttäisi olevan paremmat sosiaaliset verkostot kuin transnuorilla. Sukupolvelle, johon vastaajat kuuluivat,

seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus on jo yleisesti tiedossa. Transkysymykset ovat kuitenkin edelleen monille tuntemattomia ja rikkovat yhä syvälle juurtuneita normeja. Trans ei ole ilmiönä yhtä yleinen kuin homoseksuaalisuus, mikä voi vaikeuttaa transidentiteetin omaavien nuorten mahdollisuuksia löytää ystäviksi muita transihmisiä. Toisaalta esimerkiksi transnuorten keskimääräistä yleisemmät psyykkiset ongelmat voivat myös aiheuttaa sen, että he eivät jaksa aktiivisesti hakeutua erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin. Hlbtiq-nuorille suunnatut sosiaaliset tilaisuudet voivat olla avoimempia seksuaalisen suuntautumisen eri muodoille kuin erilaisille sukupuolen ilmaisuille. Lisäksi yhteiskunnassa yleisesti, mutta myös hlbtiq-ryhmän sisällä, vallitsee transfobisia asenteita, jotka vaikeuttavat avoimuutta omasta sukupuoli-identiteetistä ja sukupuolen ilmaisusta. Juuri transnuorilla näyttää olevan suuri sosiaalisten verkostojen tarve ja tarve saada tukea niiden luomiseksi.

Vertailu valtakunnallisen Kouluterveyskyselyn tuloksiin osoittaa, että hlbtiq-nuorilta puuttuu useammin todella läheinen ystävä. Kouluterveyskyselylomakkeessa oppilailta kysyttiin, oliko heillä yksi tai useampi ystävä, jonka kanssa he voivat keskustella luottamuksellisesti. Vastaajista 7–8 % ilmoitti, että heillä ei ollut ainuttakaan tällaista ystävää. Tässä kyselyssä kysymykseen parhaan ystävyys-suhteen laadusta 14 % (21 vastaajaa) transnuorista ja 13 % (175 vastaajaa) ei-heteroseksuaalisista nuorista vastasi, että kysymys ei koskenut heitä. Tämä voidaan tulkita niin, että heillä ei mielestään ollut parasta ystävää, jonka kanssa olisi mahdollista puhua luottamuksellisesti. Tulkinta ei ole kuitenkaan täysin yksiselitteinen, koska yli 90 % kaikista nuorista vastasi, että he pystyivät puhumaan vaikeistakin asioista ystäviensä kanssa. Tämä viittaa siihen, että parhaan ystävän ei tarvitse välttämättä olla se, jonka kanssa puhutaan vaikeista asioista. Toisaalta nuoret voivat myös kokea, että heillä ei ole parasta ystävää samalla tavalla kuin lapsuudessa. Muutamat vastasivat, että heidän ystävänsä, niin hlbtiq-ystävät kuin muutkin, olivat hylänneet heidät heidän seksuaalisen suuntautumisensa vuoksi, kun taas suuri enemmistö vastasi ystäviensä tukeneen ja rohkaisseensa heitä. Ei-heteroseksuaalisten nuorten ja heteroseksuaalisten nuorten välillä ei ollut eroa yksinäisyyden tuntemisessa, ajassa, jonka he ilmoittivat viettävänsä ystävien seurassa tai siinä, kuinka tyytyväisiä he olivat ystäviensä lukumäärään ja ystävyys-suhteidensa laatuun. Transnuoret olivat ystävien lukumäärään ja ystävyys-suhteiden laatuun tyytymättömämpiä kuin cisnuoret. Oman subjektiivisen arvionsa perusteella he viettivät huomattavasti vähemmän aikaa ystäviensä seurassa ja olivat enemmän huolissaan ystävyys-suhteistaan kuin cisnuoret. Transnuoret tuntevat olevansa myös huomattavasti yksinäisempiä kuin cisnuoret. Transnuorista, jotka vastasivat sukupuolen ilmaisunsa avoimuutta hlbtiq-ystävien parissa koskevaan kysymykseen, vain 4 vastaajaa ilmoitti salaavansa toiveidensa mukaisen tavan ilmaista sukupuoltaan, kun taas 113 vastaajaa kertoi olevansa avoin kaikille tai joillekin hlbtiq-ystävillään. Ei ole itsestään selvää, että kaikilla transnuorilla olisi hlbtiq-ystäviä. Tämä kävi ilmi vastauksista kysymykseen, miten suuri osa vastaajan ystävästä oli hlbtiq-ihmisiä. Enemmistön ystäväpiiri koostui hlbtiq-ihmisistä, kun taas 16 vastaajaa kertoi, että heillä ei ollut yhtään hlbtiq-ystävää. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat

nuoret olivat avoimempia seksuaalisesta suuntautumisestaan hlbtiq-ystävillään kuin heteroystävillään, joilta noin 10 % salasi seksuaalisen suuntautumisensa.

YMPÄRISTÖT, JOISSA NUORET LIIKKUVAT

Seuraavassa luvussa käsitellään ympäristöjä, joissa nuoret liikkuvat: koulu, opiskelu, työ, vapaa-aika, varusmiespalvelus ja yleiset tilat, kuten esimerkiksi internet. Kaikki osat eivät sisällä samoja tietoja, vaan mukaan on valittu aina aiheen kannalta olennaisimmat.

Yleisesti voidaan todeta, että kuhunkin näistä ympäristöistä liittyy sekä haasteita että myönteisiä puolia. Monet nuoret ovat saaneet tukea ystäviltään, vapaa-ajan toimintojen välityksellä, opettajiltaan tai opiskeluympäristöstään. Avoimista vastauksista kävi ilmi, että monet hlbtiq-nuoret olivat valinneet ammatteja, opiskelupaikkoja tai harrastuksia, joissa heillä oli mahdollisuus olla yhteydessä muiden hlbtiq-ihmisten kanssa ja joissa he voivat omien kokemustensa perusteella tukea ja auttaa muita haavoittuvassa asemassa olevia. Toisaalta nuoret kokivat, että he eivät monissa tilanteissa pysty olemaan avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään. Tavallisimmin he olivat avoimia ystävien seurassa ja vähiten työtovereiden ja muiden yhteisöjen parissa (kuten esimerkiksi naapurustossa tai uskonnollisissa yhteisöissä). Seksuaalisesta suuntautumisesta voi tietysti olla avoin monin eri tavoin. Vastaajilta kysyttiin eri yhteyksistä, joissa he voivat olla avoimia sukupuoli-identiteetistään tai seksuaalisesta suuntautumisestaan. Avoimuus ei välttämättä tarkoita kertomista suoraan seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään, vaan avointa suhtautumista silloin, kun asia tulee puheeksi, väärinkäsitysten korjaamista tai olemista oma itsensä kieltämättä mitään osaa elämästään tai olemisestaan.

Koulu

Koulu on ympäristö, jossa lapset ja nuoret viettävät suurimman osan ajastaan, ja koulun merkitys asenteiden ja normien luojana on luonnollisesti huomattava. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että hlbtiq-lapset ja nuoret ovat muita suuremmassa vaarassa saada osakseen kielteistä kohtelua sekä muiden koululaisten että opettajien taholta (Darwich et al., 2012) sanallisen kiusaamisen, ryhmän ulkopuolelle sulkeamisen tai leimaamisen muodossa (Aaltonen, 2009). Erityisen riskialttiissa asemassa ovat pojat, jotka käyttäytyvät ja ilmaisevat sukupuoltaan naisellisesti (ks. esim. Horn, 2007). Yhdessä tutkimuksessa kävi ilmi, että ei-heteroseksuaalisiin nuoriin, varsinkin tyttöihin, kohdistui suhteettoman paljon koulun rankaisutoimia. Rangaistuksia ei voitu selittää käyttäytymisellä tai sääntöjen rikkomisilla (Himmelstein & Bruckner, 2011).

Tämän tutkimuksen vastaajista yleisesti monet transihmiset olivat sitä mieltä, että koulu laitoksena suhtautuu vähemmistöihin neutraalisti tai sekä positiivisesti että negatiivisesti. Transmiehet tai muunsukupuoliset henkilöt kokivat koulun jonkin verran myönteisempänä paikkana kuin transnaiset. Naisista 24 % vastasi, että

koulun suhtautuminen oli negatiivista, kun taas miehistä ja muunsukupuolisista näin vastasi alle 10 %. Vaikuttaa siltä, että vastaajat erottavat koulun instituutiona sen henkilöstöstä ja koululaisista, sillä koulua, opettajia ja luokkaa/koulutovereita koskevat arviot vaihtelivat.

Merkittävä osa hlbtqi-vastaajista uskoi kouluympäristön asenteiden vaikuttaneen siihen, kuinka avoimia he olivat itsestään, seksuaalisesta suuntautumisestaan ja sukupuoli-identiteetistään tai sukupuolen ilmaisustaan. Noin 75 % tutkimukseen osallistuneista (sekä tytöistä että pojista) salasi seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä opettajalta tai jätti kertomatta siitä hänelle, ja 50 % toimi samoin koulutovereidensa suhteen. Seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin salaaminen perustuu usein itsesuojeluun: henkilö pelkää kiusatuksi tulemista, syrjintää ja väkivaltaa. Aiemmissa Suomessa (Lehtonen, 2003) ja ulkomailla (Harris, 1997) tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että avoimuus kasvattaa väkivallan kohteeksi joutumisen riskiä.

Kouluterveyskyselyn mukaan 52 % lukiolaisista ja 56 % kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista on sitä mieltä, että opettaja ei osoita kiinnostusta siihen, mitä oppilaalle kuuluu (THL, 2013). Huomattava osa tähän tutkimukseen osallistuneista koululaisista arvioi, että opettaja ei ole kiinnostunut heidän voinnistaan. Tämä seikka ei koske pelkästään hlbtqi-nuoria, vaikka tätä ryhmää yleisemmin. Jopa 70 % hlbtqi-nuorista vastasi, että he eivät voineet puhua opettajansa kanssa luottamuksellisista asioista. Ei ole itsestään selvää, että kaikki koululaiset haluaisivat käydä yksityisempiä keskusteluja opettajansa kanssa, mutta opettajan ja koululaisten/opiskelijoiden välinen suhde vaikuttaa monissa tapauksissa etäiseltä. Opettaja voi myös olla osalle nuorista tärkeä aikuinen, jota oppilas haluaisi lähestyä, jos hän vain tietäisi, miten se tapahtuu, ja jos hän voisi luottaa siihen, että opettaja ei torju häntä. Runsaat kymmenen vastaajaa ilmoitti olevansa tai olleensa opettajalleen aina avoin sukupuoli-identiteetistään. Niistä 49 vastaajasta, jotka kertoivat opettajan reaktiosta heidän kertoessaan sukupuoli-identiteetistään, 20 ilmoitti reaktion olleen myönteinen. Enemmistö opettajista oli suhtautunut neutraalisti, mutta 4 henkilöä ilmoitti opettajan torjuneen heidät.

Koulutovereidен asennoitumista koskevien vastausten jakautuminen oli suunnilleen samankaltainen kuin opettajien osalta: useimmat kertoivat neutraalista tai tukevasta suhtautumisesta, mutta 2–3 % ilmoitti suhtautumisen olleen negatiivinen. Siitä huolimatta suuri osa hlbtqi-nuorista pelkäsi; 103 transnuorta ja 125 ei-heteroseksuaalista nuorta vastasi olleensa enemmän tai vähemmän huolissaan siitä, että joutuisi koulussa suljetuksi kaveripiiriin ulkopuolelle, jos paljastaisi avoimesti sukupuoli-identiteettinsä tai seksuaalisen suuntautumisensa.

Sukupuolen ilmaisuun ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvää kiusaamista ilmenee yleisesti koulumaailmassa. Tämän vahvistavat kyselyyn vastanneet ja vastaajista erityisesti transnuoret. Transidentiteetin omaavista vastaajista noin 82 % ilmoitti kokeneensa koulussa toisinaan tai usein asiatonta kohtelua, kiusaamista tai syrjintää. Kysymys voitiin tulkita yleiseksi koulun ilmapiiriä koskevaksi kysymykseksi, eikä

kokemusten tarvinnut olla omakohtaisia. Kouluterveyskyselyn mukaan 7 % peruskoululaisista, 4 % ammattikoululaisista ja 1 % lukiolaisista joutui kiusatuksi vähintään kerran viikossa. Tämän tutkimuksen mukaan kuitenkin kiusaaminen kohdistui yleisemmin transihmisiin. Suuntaus kiusaamisen vähenemiseen iän myötä on nähtävissä myös tämän otoksen perusteella. 15–19-vuotiaista transnuorista sanallista kiusaamista vähintään kerran viikossa koki 15 %, kun taas 20–25-vuotiailla tämä osuus oli 3 %. Niistä koululaisista ja opiskelijoista, joilla oli transidentiteetti, noin 40 % ilmoitti, että heitä ei ollut kutsuttu haukkumanimillä, saatettu naurunalaiseksi pilkattu tai suljettu ulkopuolelle.

Transnuoret	Koululaisista ja opiskelijoista	Seksuaalivähemmistöt
82 %	asiatonta kohtelua / ahdistelua	72 %
60 %	kiusaamista joskus	61 %
7,5 %	kiusaamista viikoittain tai päivittäin	4,9 %

Kiusaamisen seuraukset voivat vaihdella, mutta pahimmassa tapauksessa ne ovat huomattavia tai vakavia. Transnuorista (sukupuoli-identiteetistä riippuen) 20–40 % ilmoitti, että kiusaamisen, syrjinnän tai muun negatiivisen kohtelun kokemukset olivat johtaneet heidän jäämiseensä pois koulusta, ja jotkut miespuolisen sukupuoli-identiteetin omaavat ilmoittivat, että he eivät olleet osallistuneet koulun liikuntatunteihin. Tämä vahvistaa kansainvälisten tutkimusten tuloksia, joiden mukaan hlbtiq-nuoret jättävät menemättä kouluun kiusaamisen, syrjinnän ja ahdistelun vuoksi, mikä puolestaan lisää koulunkäynnin keskeyttämisen ja syrjäytymisen riskiä. Monet olivat myös kokeneet, että opettajat eivät olleet kyenneet auttamaan heitä heidän kohdatessaan kiusaamista tai ahdistelua. Kysymykseen hlbtiq-nuorten opettajalta saamasta tuesta 36 vastaajaa ilmoitti saaneensa tukea kääntyessään opettajan puoleen, 40 vastasi jonkun puuttuneen asiaan, ja huomattavasti suurempi osuus (86 vastaajaa) oli kokenut, että asialle ei tehty mitään, vaikka siitä oli kerrottu, ja että reaktio oli rajoittunut syyn vierittämiseen kiusatun harteille (55 vastaajaa). Suuri osa, 109 henkilöä, ilmoitti jättäneensä kertomatta, koska olisi muuten joutunut ”tulemaan kaapista”, ja vielä useampi, 139 henkilöä, ilmoitti jättäneensä kertomatta, koska ei uskonut sen johtavan mihinkään.

Vastaajilla oli myös vaikeuksia olla avoimia kouluterveydenhoitajan tapaamisissa. Noin 45 % oli jättänyt kertomatta seksuaalisesta suuntautumisestaan, alle 10 % oli salannut sen ja vain noin 20 % kertoi olleensa avoimia; muilla ei ollut tästä kokemuksia ja jotkut ilmoittivat, etteivät he olleet käyttäneet palvelua. Useammat naiset olivat olleet avoimia sukupuoli-identiteetistään kouluterveydenhoitajalle kuin miehet tai muunsukupuoliset vastaajat. Viimeksi mainitut olivat useimmiten jättäneet kertomatta sukupuoli-identiteetistään ja yhdessä tapauksessa salanneet sen.

Yläasteen terveystarkastuksessa jouduin selittämään terveydenhoitajalle, mitä tarkoittaa bi-seksuaali.

Pelkäsin pitkään kertoa lukiossa opettajille että haluan heidän kutsuvan minua eri nimellä kuin juridinen nimeni, ja yllätyin kun se olikin mahdollista ja monet opettajat ovat muistaneet kutsua minua

Opinnot, tulevaisuus ja vapaus

Yliopistossa myönteisesti, kouluissa on kokemukseni mukaan valtavia eroja. Yläasteella ja ammattikoulussa suhtauduttiin huomattavan kielteisesti.

Päätin opiskella opettajaksi, jotta voisin tukea itsensä kanssa kamppailevia nuoria. Haluan myös tehdä koulusta homomyönteisemmän.

Yleensä tytöt valitsevat naisvaltaisia ammatteja ja miehet perinteisiä miesvaltaisia ammatteja. Joissakin tutkimuksissa jopa 80 % ammattikoululaisista on valinnut ammatin sukupuoliodotusten mukaisesti (Lehtonen, 2009). Hlbtqi-nuorten joukossa on kuitenkin enemmän sukupuoliroolit ylittäviä kuin hetero- ja cisnuorten keskuudessa (Lehtonen 2009). Heteronormatiivisia odotuksia ei aina edes tiedosteta valintaan vaikuttavina tekijöinä, kunnes vastavirtaan on lähdettävä. Samaan viittaavat myös tämän tutkimuksen tulokset. Useat vastaajat huomauttivat avoimissa vastauksissaan, että naisvaltaiset ammatit ovat sallivampia ja että tämä oli vaikuttanut opintojen valintaan. Kansainvälisissä yhteyksissä on todettu, että hlbtqi-nuorilla on muita suurempi riski keskeyttää opintonsa (Dágelli & Patterson, 2001).

Lähes 40 % transnuorista (transgenderit, transsukupuoliset henkilöt, transmiehet, transnaiset) vastasi, että asenteet sukupuolivähemmistöjä kohtaan olivat vaikuttaneet heidän opiskelualansa valintaan, ja yli 30 % oli sitä mieltä, että asenteet olivat enemmän tai vähemmän vaikuttaneet heidän kykynsä suoriutua opinnoistaan. Kymmenkunta vastaajaa ilmoitti negatiivisten asenteiden vaikuttaneen heihin niin, että he olivat keskeyttäneet opintonsa.

Yli 80 % homo- ja binuorista vastasi, että asenteet seksuaalivähemmistöjä kohtaan *eivät* olleet vaikuttaneet heidän opintosuuntauksensa valintaan, ja yli 90 % ilmoitti, että ne eivät olleet vaikuttaneet heidän opintojensa suorittamiseen. Poikiin/miehiin asenteilla oli ollut suurempi vaikutus: 14 % katsoi, että ne olivat vaikuttaneet heidän opintosuoritukseensa, kun taas naisista tätä mieltä oli 8 %.

Tutkimus tuki selkeästi väitettä, jonka mukaan opiskelevien nuorten on koululaisia helpompi tulla toimeen opiskelutovereidensa asenteiden suhteen. Opiskelijoilla on paremmat mahdollisuudet valita kaveripiirinsä. Näyttääkin siltä, että suuremman osan opiskelutovereista koettiin tukevan transnuoria ja suuren osan koettiin suhtautuvan heihin neutraalisti. Vain kolme henkilöä ilmoitti saaneensa osakseen kielteistä kohtelua.

Ammattikouluissa/ammattikorkeakouluissa opiskelevia oli niin vähän, että vertailua eri opintomuotojen välillä ei voitu tehdä.

Myönteinen näkökohta asenteiden ja opintosuuntauksen valinnan välisessä suhteessa on, että tarjolla on myös opiskeluympäristöjä, jotka koetaan avoimiksi ja salliviksi. Näissä ympäristöissä hlbtiq-nuoret voivat olla oma itsensä sekä hakea vahvistusta ja teoreettista tietoa sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista koskeviin kysymyksiin sekä toteuttaa omia luovia intressejään.

Työpaikka

Transihmisyyden aiheuttamat mielenterveysongelmat ohjasivat minut työskentelemään mielenterveyskuntoutujien parissa, ja erityisesti paneutumaan seksuaali- ja sukupuoli-identiteetin ristiriitoihin/haasteisiin.

Suomessa on tehty laajoja tutkimuksia hlbtiq-ihmisten asemasta työelämässä. Lehtosen ja Mustolan (2004) tutkimuksessa kävi ilmi, että yli puolet hlbtiq-nuorista salasi työpaikalla oman seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä. Strategia on ongelmallinen, koska se voi kasvattaa etäisyyttä työtovereihin, lisätä poissaoloja jne. Edellä mainitussa tutkimuksessa osoittautui myös, että 8 % hlbtiq-ihmisistä oli kohdannut syrjintää tai häirintää työpaikallaan. Käsillä olevassa tutkimuksessa vastaajat ovat nuorempia, ja suuri osa heistä ei ole vielä työelämässä. Heistä, joilla on työpaikka, 6 transihmistä ja 90 ei-heteroseksuaalia (n. 20 %) ilmoitti saaneensa työpaikalla osakseen asiatonta kohtelua.

Eräs työkaverini on lesbo ja puhuu paljon tyttöystävästään. Kaikki ovat todella hyväksyviä häntä kohtaan, mutta en silti itse uskalla kertoa kenellekään, että myös minulla on tyttöystävä.

Vaikka hlbtiq-ihmisen ei ole aina helppo kasvaa yhteisössä, jossa tasa-arvo ei ole itsensänselvyyttä ja homo- tai transfobisia asenteita ilmenee päivittäin, monilla hlbtiq-ihmisillä on valtavasti myönteistä energiaa. Monet vastaajista ilmoittivat, että he olivat itselleen opiskelualaa ja työtä valitessaan asettaneet etusijalle ammatit, joissa he kokivat voivansa olla avuksi ja tueksi muille samassa tilanteessa oleville. Monet kokivat voimakasta yhteenkuuluvuutta itsensä tai ympäristönsä kanssa kriisitilanteessa olevien nuorten kanssa, ja halusivat omien kokemustensa pohjalta tarjota heille tukea.

Toinen nuoria hlbtiq-ihmisiä koskeva näkökohta on, että heiltä kuluu paljon voimia sen pohtimiseen, keitä he itse asiassa ovat ja millaisia odotuksia he asettavat koulutuksen ja ammatin suhteen. Tämä saattaa myös viivästyttää heidän astumistaan työelämään (Lehtonen & Mustola, 2004).

Transnuoret ovat huomattavan tyytymättömiä omaan työtilanteeseensa. Kyselyyn vastanneista 38 % ilmoitti olevansa työtilanteeseensa jonkin verran tai hyvin tyytymä-

tön. Transnuoret eivät myöskään olleet tyytyväisiä omaan taloudelliseen tilanteeseensa: 53 % oli jonkin verran tai hyvin tyytymätön. Tässä kohden ero cisnuorten vastauksiin on huomattava. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret olivat myös työtilanteeseensa tyytymättömämpiä kuin heteronnuoret. Näiden kahden ryhmän vastauksissa ei ollut eroa kysyttäessä tyytyväisyyttä heidän taloudelliseen tilanteeseensa.

Noin 29 % transihmisistä ilmoitti työtovereiden asenteiden sukupuolivähemmistöjä kohtaan vaikuttavan työpaikan ihmissuhteisiin. Transnuorista suuri osa oli päättänyt salata sukupuolen kokemuksensa tai jättää kertomatta siitä. 128 henkilöstä 69 vastasi pelänneensä sulkemista työyhteisön ulkopuolelle, jos he olisivat kertoneet sukupuoli-identiteetistään. Niistä, jotka olivat kuitenkin olleet avoimia, 8 henkilöä kertoi vastaanoton olleen myönteinen, 6 kertoi vastaanoton olleen neutraali ja yhtä kohtaan reaktio oli ollut kielteinen. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista noin 23 % vastasi salanneensa seksuaalisen suuntautumisensa työtovereilta. Tutkimuksessaan Lehtonen ja Mustola (2004) käsittelevät näiden seikkojen lisäksi myös sitä, miten työntekijän koulutus ja asema työpaikalla vaikuttavat mahdollisuuksiin olla avoin itsestään. Monet nuoret eivät ole vielä saaneet opintojaan päätökseen, joten heidän asemansa työpaikalla ei oletettavasti ole kovin korkea. Tästä johtuen he eivät mahdollisesti ole kovin halukkaita olemaan avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan ja sukupuoli-identiteetistään. Myös työpaikan heteronormatiiviset käsitykset vaikeuttavat hlbtq-nuorten mahdollisuuksia kertoa suuntautumisestaan.

Vapaa-aika

Aika paljon pitää miettiä, mihin voi ja haluaa mennä. esim. sukupuolitettut vessat ja uimahalli yms. liikuntatilat vaikeita usein mahdottomia.

Olen pitkittänyt uusien harrastuksien aloittamista ja ihmissuhteiden etsimistä, koska haluan päästä ensin sukupuolenkorjausprosessissani vaiheeseen, jossa voin salata taustani.

Asenneilmasto eri ympäristöissä vaikuttaa myös hlbtq-nuorten vapaa-ajan viettotapojen valintaan. Sukupuolirooleja koskevat odotukset vaikuttavat lasten ja nuorten harrastusten valintaan ja ennen kaikkea siihen, millaisia harrastuksia heille tarjotaan. Vastaaajista 25–70 % vastasi, että asenteet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan olivat vaikuttaneet heidän vapaa-ajan harrastuksia koskeviin valintoihinsa. Monet nuoret olivat kuitenkin alkaneet harrastaa urheilua ja muita aktiviteetteja, vaikka heillä oli riski joutua suljetuksi ryhmän ulkopuolelle mikäli he paljastaisivat seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä. Näihin kysymyksiin vastanneiden joukossa 40 % transnuorista ja 48 % seksuaalivähemmistöihin kuuluvista oli pelännyt tuntevansa itsensä ulkopuoliseksi urheilutilanteissa ja 52 % transnuorista ja 24 % seksuaalivähemmistöihin kuuluvista oli pelännyt sitä muissa harrastuksissa. Positiivisia tai neutraaleja asenteita vastaajat kohtasivat eniten kunnallisessa nuorisotoiminnassa ja Setan jäsenyhdistysten ylläpitämissä nuorten ryhmissä. Jäljempänä käsitellään vielä muutamia ympäristöjä, joissa nuoret liikkuvat.

Armeija ja asevelvollisuus

Tulen asevelvolliseksi juridisen sukupuolenkorjauksen myötä.

teini-ässä oli tarve todistella maskuliinisuuttaan, selvisin armeijassa 2 kk

Asevelvollisuus sisältää haasteita kaikille nuorille, joita se koskee. Puolustusvoimissa vallitsee monia heteronormatiivisia käsityksiä, jotka saavat homot ja lesbot, bit ja transihmiset kokemaan asevelvollisuusaikansa vieläkin haastavampana. Aiemmin on todettu, että ei-heteroseksuaaliset miehet valitsevat siviilipalveluksen tai saavat vapautuksen heteroseksuaalisia miehiä useammin, mutta useimmat suorittavat asevelvollisuutensa armeijassa (Lehtonen, 2002). Transihmisistä transnaiset olivat useimmiten suorittaneet asevelvollisuutensa miehinä, kun taas transmiehet suorittivat asevelvollisuuttaan harvemmin (Lehtonen, 2013).

Oletetut asenteet armeijan sisällä vaikuttivat tähän tutkimukseen osallistuneisiin hlbtiq-nuoriin, heidän tapaansa suorittaa asevelvollisuus ja heidän avoimuutensa omasta itsestään. Kaikki kysymykseen asenteiden mahdollisesta vaikutuksesta asevelvollisuuden suorittamiseen vastanneet myönsivät niiden vaikuttaneen enemmän tai vähemmän. Näistä vastaajista 146 oli miehiä ja 28 naisia. Armeijassa 45 henkilöä oli ollut aina avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan, kun taas 220 henkilöä vastasi salanneensa tai valehdelleensa siitä. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista henkilöistä kukaan ei ollut päättänyt olla menemättä armeijaan siellä vallitsevien seksuaalivähemmistöihin kohdistuvien asenteiden vuoksi. Hieman alle puolet transnuorista vastasi, että armeijan asenteet sukupuolivähemmistöjä kohtaan olivat vaikuttaneet siihen, miten he olivat pystyneet suorittamaan asevelvollisuutensa, kun taas hieman alle 60 % ilmoitti, että asenteet eivät olleet vaikuttaneet asevelvollisuuden suorittamiseen. Seitsemäntoista transihmistä ilmoitti jättäneensä kertomatta sukupuoli-identiteetistään tai salanneensa sen armeijassa, ja kuusi henkilöä ilmoitti aina ilmaisseensa avoimesti sukupuoltaan.

Toisaalta olisin halunnut suorittaa armeijan, mutta koin etten ollut tarpeeksi miehekäs siihen. Olen enemmän hiljaista taiteilijatyyppejä, joten armeijan ympäristö olisi ollut ehkä liian karu ja miehekäs minulle

Internet

Vietän paljon aikaa internetissä, koska siellä voin seurata yhteisöjä, joissa sukupuolellisuuteni hyväksyttäisiin.

Internetin keskustelupalstalta olen saanut runsaasti tarvitsemaani vertaistukea ja tietoa sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolenkorjaukseen liittyen.

Internet on kehittynyt foorumiksi, jossa nuoret liikkuvat päivittäin. Sieltä löytyy informaatiota ja siellä voi keskustella sekä ilmaista itseään. Aiempi tutkimus on osoittanut verkon merkityksen erityisesti hlbtiq-nuorille (DeHaan et al., 2012): sen kautta on mahdollista löytää nimettömänä tietoa ja muita nuoria, joiden kanssa voi keskustella.

Kysely toi ilmi, että verkossa nuoret ovat avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan ja sukupuoli-identiteetistään. Verkko oli hlbtiq-ystävien jälkeen se foorumi, jolla vastaajat olivat avoimimpia itsestään. Ei-heteroseksuaalisista nuorista vain 4 % salasi aina seksuaalisen suuntautumisensa verkossa ja transnuorista 10 % salasi siellä sukupuoli-identiteettinsä. Kukaan transnuorista ei vastannut kohdanneensa negatiivista kohtelua verkossa (ollessaan avoin sukupuoli-identiteetistään), kun taas suuri osa oli kokenut saaneensa tukea. Ei-heteronuoret vastasivat samalla tavoin. Positiivinen reaktio tuli lähinnä verkkokavereilta. Verkolla on selkeitä myönteisiä vaikutuksia informaation lähteenä ja samanmielisten keskustelufoorumina. Nuoret voivat myös valita, missä he liikkuvat virtuaalimaailmassa ja mitä näkökohtia ja keskustelunaiheita he haluavat tuoda esiin. 77 % transnuorista oli voinut keskustella vaikeista aiheista verkkokontaktiensa kanssa.

Verkko merkitsee myös altistumista. Yli 55 % hlbtiq-nuorista oli kohdannut verkossa asiatonta kohtelua tai häirintää. Asiattoman kohtelun lisäksi noin 40 % transnuorista oli saanut joltakulta pyynnön lähettää itsestään alastonkuvia tai riisuutua webkameran edessä. 10 % oli kokenut, että joku oli lähestynyt häntä saadakseen ostaa seksipalveluita ja 31 % kertoi, että verkossa oli levitetty häntä koskevia valheita tai huhuja. Lisäksi 20–28 % vastaajista oli alle 15-vuotiaana kokenut tilanteen, jossa häntä vähintään 5 vuotta vanhempi henkilö oli lähestynyt häntä verkossa ja pyytänyt häntä treffeille. Nämä osuudet ovat huomattavasti suurempia kuin cis-ihmisten ja heteroseksuaalisten vastaajien kohdalla. Tulokset yhtenevät muiden kansainvälisten tutkimustulosten kanssa. Ruotsalaisessa tutkimuksessa Unga, sex och Internet (Ungdomsstyrelsen, 2009) kävi ilmi, että hlbtiq-nuoret ottivat verkossa muita useammin riskejä ja joutuivat useammin hyväksikäyttöyritysten tai todellisen hyväksikäytön kohteiksi.

Uskonnolliset yhteisöt

Kyselyyn sisältyi erillinen kysymys asenteista uskonnollisissa yhteisöissä. Ei-heteroseksuaalisista nuorista yli 10 % oli pelännyt, että heidän perheeseensä kohdistettaisiin painostusta sen yhteisön taholta, johon he kuuluivat, jos he olisivat avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan. Yli 40 % oli sitä mieltä, että uskonnollisessa yhteisössä asenteet hlbtiq-ihmisiä kohtaan olivat negatiivisia, ja vain alle prosentin mielestä ne olivat positiivisia. Yhtä suuri osa heteroseksuaalisista vastaajista piti uskonnollisten yhteisöjen asenteita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan negatiivisina. Kolmannes vastaajista, joilla oli transidentiteetti, ei osannut arvioida asiaa, mikä nähtävästi johtuu osittain siitä, että monet hlbtiq-nuorista eivät kuuluneet mihinkään yhteisöön. Transnuorista noin 47 % oli sitä mieltä, että asenteet olivat negatiivisia, 19 prosentin mielestä ne olivat sekä positiivisia että negatiivisia ja alle prosentti piti niitä positiivisina.

Urheilu

Suomen sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta on vastikään julkaistu raportti hlbtiq-ihmisistä ja urheilusta (Kokkonen, 2012). Tutkimus osoittaa, että heteronormatiivisuus on todella syvään juurtunut urheilumaailmaan, ja että tämä koskee kaikkia urheilua harrastavia lapsia ja nuoria. Hlbtiq-nuorille tämä voi merkitä syrjintää ja negatiivista kohtelua, ja yksilön voi olla vaikea harrastaa juuri sitä urheilulajia, josta hän on kiinnostunut. Taulukosta 2 käy ilmi, miten tähän tutkimukseen osallistuneet henkilöt arvioivat urheilumaailman asenteita. Monet eivät osanneet antaa vastausta, mikä voi johtua osittain siitä, että urheilu jätetään kokonaan pois vapaa-ajan harrastuksista, koska urheilukulttuuriin mukautuminen tuntuu vaikealta. Useimpien mielestä asenteet ovat kielteisiä, ja vain harvojen mielestä ne ovat positiivisia. Homo- ja biseksuaalisten miesten mielestä asenteet ovat negatiivisemmat kuin muiden hlbtiq-ihmisten mielestä. Tähän ryhmään urheilumaailmassa tunnutaan asennoituvan erityisen torjuvasti. Kokkonen esittää tutkimuksessaan suomalaisista hlbtiq-nuorista urheilumaailmassa (2012) yhteenvedon kansainvälisestä tutkimuksesta. Siinä urheilun ilmapiiriä kuvataan vihamieliseksi ja turvattomaksi. Hlbtiq-nuoret ovat vähemmän avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan urheilussa kuin muissa yhteyksissä (Elling & Janssens, 2009). Kokkonen (2012) olettaa muun muassa, että uhkaava ilmapiiri voi välillisesti vaikuttaa nuorten itsemurha-alttiuteen.

Harrastan vain sellaisia urheilulajeja, joissa minun ei tarvitse olla alasti suihkussa muiden kanssa.

Taulukko 2. Hlbtiq-nuoret urheilumaailman asenteista, osuudet prosentteina (vastaajien lukumäärä sulkeissa).

	Myönteisiä %	Sekä myönteisiä että kielteisiä	Neutraaleja	Kielteisiä	Ei osaa sanoa
Trans, nainen (n = 127)	2 (2)	18 (23)	13 (16)	11 (14)	57 (72)
Trans, mies (n = 84)	1 (1)	19 (16)	7 (6)	16 (13)	57 (48)
Trans, muunsukupuolinen (n = 125)	5 (6)	13 (16)	9 (11)	18 (23)	55 (69)
Seksuaalivähemmistöt, nainen (n = 776)	3 (20)	23 (176)	13 (100)	10 (73)	52 (403)
Seksuaalivähemmistöt, mies (n = 242)	0 (1)	23 (55)	9 (21)	27 (66)	41 (99)

Huom.: Tässä on käytetty nuorten omaa määritelmää ”trans”, minkä vuoksi vastaajien lukumäärä on suurempi kuin muissa analyyseissä, joissa käsitteeseen trans on sisällytetty vain osa alaryhmiä.

HYVINVOINNIN ERI MITTARIT YKSILÖTASOLLA

Sateenkaarinuorten arviot terveydestä, ravinnosta, liikunnasta ja unesta

Hlbtqi-nuorilla on kansainvälisten tutkimusten mukaan huonompi terveys kuin heteroilla ja cis-ihmisillä, ja alkoholin ja tupakan liikakäyttö on yleisempää (ks. esim. Statens folkhälsoinstitut, 2005, 2008). Kouluterveyskyselyssä (THL, 2013) 78–84 % vastaajista piti terveyttään hyvänä tai erittäin hyvänä. Tässä tutkimuksessa noin 60 % hlbtqi-nuorista arvioi terveytensä hyväksi tai jokseenkin hyväksi. Osallistujilta kysyttiin, miten terveelliseksi he arvioivat omat ruokailu-, liikunta- ja unitottumuksensa. Ei-heteronuoret eivät eronneet heteronuorista muulla tavoin kuin että he pitivät ruokailutottumuksiaan huomattavasti epäterveellisempinä kuin heteronuoret. Myöskään transgenderit, transsukupuoliset henkilöt, transmiehet ja transnaiset eivät eronneet cissukupuolisista siinä, kuinka epäterveellisinä he pitivät ruoka-, liikunta- ja unitottumuksiaan.

Kun vastaajilta kysyttiin, kuinka tyytyväisiä he olivat terveyteensä, trans- ja cis-nuorten välillä ilmeni selkeitä eroja. Transnuoret olivat selvästi tyytymättömpiä terveyteensä kuin cisnuoret. Tyytymättömyys korreloi sen kanssa, miten transnuoret arvioivat mahdollisuuksiaan ilmaista sukupuoltaan: jos henkilö ei tuntenut voivansa ilmaista sukupuoltaan, hän ei ollut myöskään tyytyväinen terveydentilaansa. Sukupuoli-identiteetin ja terveyttä koskevan tyytymättömyyden välillä ei sen sijaan ollut yhteyttä. Toisin sanoen tilanne oli sama sekä miehillä, naisilla että muunsukupuolisilla.

Tässä tutkimuksessa osallistujien keskimääräinen Body Mass Index (BMI) oli 23,4, ja noin 52 %:lla kaikista osallistujista se vastasi normaalina pidettyjä BMI-arvoja. Hetero- ja cis- ja hlbtqi-nuorten välillä ei ollut eroja BMI-luvussa. Hetero- ja ei-heteronuorten välillä ei ollut eroa kysyttäessä mielipidettä heidän omasta painostaan, mutta vertailussa valtakunnallisen Kouluterveyskyselyn otokseen havaittiin selvä ero: hlbtqi-ihmiset ovat tyytymättömpiä painoonsa ja pitävät itseään useammin ylipainoisina kuin samanikäiset nuoret keskimäärin.

Kouluterveyskyselyssä 25–31 % vastaajista piti itseään hieman tai huomattavasti ylipainoisena, kun taas 60–66 % nuorista kaikissa osallistujien ikäryhmissä (peruskoulu, lukio, ammattikoulu) oli tyytyväisiä painoonsa. Tämän kyselyn hlbtqi-otoksessa 47 % piti itseään hieman tai huomattavasti ylipainoisena, ja 42 % oli tyytyväinen painoonsa. Transmiehet ja cisnaiset olivat useimmin tyytymättömiä painoonsa. Myös avoimissa vastauksissa, joissa osallistujia pyydettiin mainitsemaan yksi, heitä juuri sillä hetkellä kovasti huolestuttava asia, monet toivat esille paino-ongelmat.

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret ilmoittivat heteronuoria useammin, että heillä oli pieniä tai suurempia ongelmia suhteessa ruokaan ja syömiseen (47 % / 38 %). Erityisen selvästi tämä kävi ilmi 15–19-vuotiaiden ryhmässä. Ei-heteronuoret ilmoittivat, että heillä oli vähintään kerran viikossa ollut syömiseen liittyviä ongelmia (43 % / 26 % heteronaisista, 27 % / 0 % miehistä) ja että he välttivät syömistä useammin kuin heteroseksuaaliset vastaajat (48 % / 24 %), kun taas ahmimisessa tai ahmimisessa

ja oksentamisessa tai dieetillä olemisessa ei ollut eroja. Vain harvat heteroseksuaaliset miehet vastasivat näihin kysymyksiin, koska he eivät olleet ilmoittaneet syömiseen liittyvistä ongelmista (jos kysymykseen oli vastattu kielteisesti, loput kysymyksistä eivät tulleet näkyviin). Aiemmin on todettu, että ei-heteroseksuaalisilla miehillä on suurempi syömishäiriöiden esiintymisriski (Austin et al., 2004). Syy tähän ei ole aivan selvä, mutta oletettavasti homoseksuaalisten miesten ulkonäköä koskevat odotukset ovat vaativia (Karminski et al., 2005). Sen sijaan heteroseksuaalisilla nuorilla naisilla on lesbonaisia suurempi syömishäiriön riski (Austin et al., 2004).

Päihteet ja tupakointi

Tässä tutkimuksessa ei kysytty vastaajien kuluttaman alkoholin tai tupakan absoluuttisia määriä, vaan painopiste oli oman terveyden ja siihen liittyvien huolten subjektiivisessa arvioinnissa. Vastaukset jaettiin kahteen ikäryhmään, koska esimerkiksi alkoholin kulutus saattaa riippua ikäsidonnoisista tekijöistä.

Molemmissa ikäryhmissä transnuorten ilmoittamat päihteiden käyttöön ja tupakointiin liittyvät tottumukset olivat terveellisempiä kuin cisosallistujien. Tosin ero oli tilastollisesti merkittävä vain 20–24-vuotiaiden ryhmässä, mikä johtui todennäköisesti siitä, että alkoholin käyttö on huomattavasti vähäisempää alaikäisten vastaajien ryhmässä.

Samassa vertailussa seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten ja heteronuorten välillä havaittiin vain yksi ero: 15–19-vuotiaiden ei-heteroseksuaalisten miesten ja muunsukupuolisten tupakointitottumukset olivat epäterveellisemmät kuin vastaavat hetero- ja bimiesten tottumukset. Ei-heteroseksuaaliset naiset ilmoittivat heteronaisia jonkin verran yleisemmin epäterveellisistä tottumuksista alkoholinkäytössä, ja ei-heteromiehet ilmoittivat tupakointinsa olevan hyvin epäterveellistä kaksi kertaa useammin kuin heteromiehet. Nämä tulokset ovat yhtäpitäviä ruotsalaisen Hon Hen Han -raportin (2010) tulosten kanssa. Ruotsalaisessa tutkimuksessa todettiin, että kyseiset nuorten ryhmät altistuvat muita enemmän terveyttä uhkaaville riskeille. Hlb-nuorten päihteiden käytön meta-analysissä todettiin, että hlb-nuorille kehittyi 190 kertaa todennäköisemmin väärinkäytön tunnusmerkit täyttävä käyttäytymismalli, ja että riski oli suurin naisten keskuudessa (Marshall et al., 2008). Tulevissa tutkimuksissa on syytä kysyä nuorten todellisia päihteidenkäyttötottumuksia. Tässä tutkimuksessa kysyttiin tottumusten terveellisyyttä koskevia subjektiivisia kokemuksia ja niihin liittyvää huolta. Kaikki eivät kuitenkaan ole huolissaan tottumuksistaan, vaikka ne voivat olla epäterveellisiä ja aiheuttaa riskejä.

Vastaajat ilmoittivat varsin yleisesti, että heidän oma unenlaatussa (määrä, rytmi jne.) ei ollut kovin hyvä, ja useimmissa vastauksissa kerrottiin jonkin verran tai hyvin epäterveellisistä unitottumuksista. Ruokailutottumukset olivat useimmissa tapauksissa kohtalaisen terveelliset tai kohtalaisen epäterveelliset. Alle 5 % kaikista arvioi ruokailutottumuksensa erittäin epäterveellisiksi. Myöskään liikuntatottumuksissa ei osallistujaryhmien välillä ollut eroja. Noin 10 % arvioi liikuntatottumuksensa kohtalaisen epäterveellisiksi, kun taas hieman pienempi osuus vastaajista arvioi ne huonoiksi. Muut

vastaajat sijoittuivat näiden kategorioiden välille, eli heidän liikuntatottumuksensa olivat kohtalaisen terveelliset tai kohtalaisen epäterveelliset.

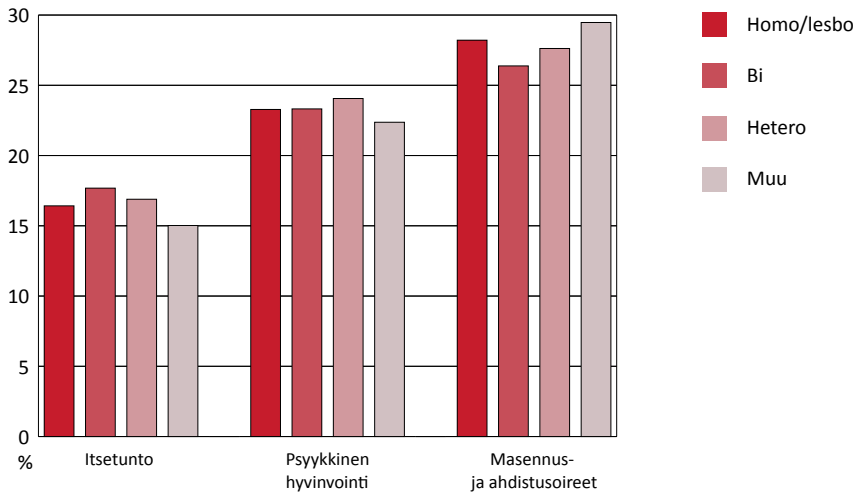
Mielenterveysongelmat ovat yleisempiä sateenkaarinuorten keskuudessa

Mielenterveysongelmat ovat tavallisempia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kuin hetero- ja cisnuorten keskuudessa, kuten myös aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet. Hlbtq-nuoret kohtaavat suurempia haasteita pyrkiessään luomaan positiivista minäkuvaa seksuaalisesta suuntautumisestaan, sukupuoli-identiteetistään ja sukupuolen ilmaisustaan. Myönteisiä esikuvia on vähemmän, ja nuoret ovat usein pakotettuja piilottamaan identiteettinsä tai selittämään ja puolustamaan sitä. Lisäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret ovat hetero- ja cisnuoria useammin kokeneet väkivaltaa ja syrjintää, mikä voi puolestaan vaikuttaa heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa. Biseksuaalien ja seksuaalisesta suuntautumisestaan epävarmojen henkilöiden on todettu eroavan tässä suhteessa heteroseksuaaleista ja homoseksuaaleista, ja siksi biseksuaalit on raportin tässä osassa analysoitu erikseen.

Nuoret ei-heteroseksuaalit, naiset, miehet ja muunsukupuoliset, olivat heteronuoria enemmän olleet edellisten neljän viikon aikana huolissaan mielenterveydestään. Kun vastaajat jaettiin seksuaalisen suuntautumisen perusteella neljään ryhmään – heterot, homot, bit ja muut – yleisessä psyykkisessä hyvinvoinnissa, masennus- ja ahdistusoireissa sekä itsetunnossa havaittiin merkittäviä eroja (ks. kuvio 3). Henkilöillä, joiden seksuaalinen suuntautuminen oli ”muu”, oli vähiten psyykkisiä ongelmia. Homoseksuaaliset, biseksuaaliset ja heteroseksuaaliset vastaajat voivat psyykkisesti paremmin. Bi-vastaajilla oli tämän tutkimuksen mukaan yhdessä heterovastaajien kanssa paras itsetunto ja vähiten masennus- ja ahdistusoireita. Heteronuorten ja homo- tai binuorten välillä ei ollut eroa siinä, kuinka paljon apua he ilmoittivat saaneensa psyykkisiin ongelmiinsa. Vaikuttaa siltä, että yleisempään, merkitykseltään vakiintuneempaan seksuaalivähemmistöön kuuluva identiteetti luo tietynlaisen suojan mielenterveysongelmia vastaan.

Transnuorilla, erityisesti mieheksi itsensä identifioivilla henkilöillä, mutta myös naisilla ja muunsukupuolisilla, oli selvästi enemmän masennus- ja ahdistusoireita kuin cis-ihmisillä. Transnuorilla oli selvästi heikompi itsetunto kuin cisnuorilla ja he ilmoittivat mielenterveytensä huonommaksi kuin cisvastaajat. 15–19-vuotiaat transnaiset ja 20–24-vuotiaat transmiehet kokivat enemmän stressiä kuin vastaavat cishenkilöt. Transnuorilla psyykkinen hyvinvointi korreloi sen kanssa, miten tyytyväisiä he olivat sukupuolenkorjausprosessiinsa, ja sen kanssa, miten tyytyväisiä he olivat mahdollisuuksiinsa ilmaista sukupuoltaan. Mitä tyytyväisempi vastaaja oli sukupuolen ilmaisuunsa, sitä paremmin hän voi käytettäessä mittarina positiivista psyykkistä hyvinvointia (SWEMWBS).

Kouluterveyskyselyssä todettiin, että 10–13 % koululaisista kärsi keskivaikeasta tai vaikeasta masennuksesta. Tässä tutkimuksessa kaikkiin ryhmiin kuuluvat nuoret (sekä hlbtq-, cis- että heteronuoret) kertoivat masennusoireista, huomattavasti useammin kuin Kouluterveyskyselyn tuloksissa.

Huom. Kuvattaessa itsetuntoa (Rosenbergin asteikko) korkeat arvot merkitsevät parempaa itsetuntoa asteikolla 0–30. Psyykkisen hyvinvoinnin osalta korkeat arvot osoittavat hyvinvointia asteikolla 0–35. Masennus- ja ahdistusoireissa (BSI-18) korkeat arvot osoittavat enemmän oireita ja asteikko on 0–60. Ryhmien kesken on havaittavissa merkittäviä eroja.W

KUVIO 3. Seksuaaliselta suuntautumiseltaan erilaisten nuorten itsetunnon, psyykkisen hyvinvoinnin sekä masennus- ja ahdistusoireiden erot.

Sateenkaarinuorilla enemmän itsetuhoista käyttäytymistä

Aiemmissa tutkimuksissa on käynyt ilmi, että itsemurha-ajatukset ja itsemurhayritykset ovat tavallisempia hlbtiq-ihmisteen kuin muiden keskuudessa (Haas et al., 2011; Hershberger & D’Augelli, 1995; Hershberger et al., 1997; Plöderl & Fartacek, 2007). Ero on merkittävä: esimerkkinä voidaan mainita laajat Ruotsissa tehdyt tutkimukset, joiden mukaan 11 % homo- ja biseksuaalisista miehistä ja 20 % lesboista ja biseksuaalisista naisista on yrittänyt itsemurhaa. Heteromiesten vastaava osuus oli 3 % ja heteronaisten 8 % (Statens folkhälsoinstitut, 2005, 2008). Itsemurhaa yrittäneiden osuus alle 30-vuotiaista transihmisistä oli toisen tutkimuksen mukaan 27 %, ja itsemurhaa pohtineiden transnuorten osuus 65 % (Roth et al., 2006). Tässä tutkimuksessa hlbtiq-nuorten antamat vastaukset olivat samansuuntaisia ruotsalaisten tutkimustulosten kanssa, eli hlbtiq-nuorilla itsemurha-ajatusten tai -käyttäytymisen riski oli selvästi muita suurempi. Itsemurhayritysten ja -ajatusten osuus näkyy taulukosta 4. Kuten aiemmin on todettu, hlbtiq-nuorten mielenterveys on muita huonompi, mikä voi ilmetä suurempana itsemurha-alttiutena. On myös esitetty, että myönteisen minäkuvan muodostaminen vaikeutuu tilanteessa, jossa ryhmän yhdenmukaistamis paineet ovat kovat (ks. pohdinta lähteessä Svedin & Priebe, 2009).

Niistä seksuaalivähemmistöjen ryhmään kuuluvista nuorista, jotka olivat vastanneet myöntävästi kysymykseen itsemurha-ajatuksista tai -yrityksistä, noin 8 % vastasi että heidän itsensä vahingoittamista tai itsemurhaa koskevat ajatukset tai teot liittyivät sek-

suaaliseen suuntautumiseen, 16 % ilmoitti niiden liittyvän kehoon tai kehon piirteisiin ja 3 % vastasi niiden liittyvän sukupuoli-identiteettiin tai sekä sukupuoli-identiteettiin että seksuaaliseen suuntautumiseen. Itsemurhaa yrittäneiden heteroseksuaalisten miesten osuuden suuruus oli hieman yllättävä. Tulos johtuu oletettavasti siitä, että heteroseksuaalisten vastaajien lukumäärä oli pieni, ja otos ei siksi ole vertailukelpoinen esimerkiksi arvioitaessa itsemurha-alttiutta. Osa kyselyyn vastanneista heteromiehistä mahdollisesti kyseenalaistaa sukupuolensa ja pohtii sukupuolen kokemustaan, mikä voi olla yhteydessä suurempaan itsetuhoisuusalttiuteen (analyysistä on suljettu pois transhenkilöt ja transsukupuoliset sekä transmiehet ja transnaiset, mutta mukaan on otettu ne, jotka identifioivat itsensä luokkaan trans muilla nimityksillä, esim. transvestiitit, queer jne.).

TAULUKKO 3. Itsensä vahingoittaminen ja sitä koskevat ajatukset sekä itsemurha-ajatukset ja -yritykset hlbtiq-vastaajilla

	On ajatellut itsensä vahingoittamista	On vahingoittanut itseään	On ajatellut itsemurhaa	On yrittänyt itsemurhaa
Trans				
Transmiehet (n = 51)	55 % (28)	65 % (33)	68 % (35)	24 % (12)
Transnaiset (n = 27)	52 % (14)	22 % (6)	56 % (15)	4 % (1)
Trans, muunsukupuoliset (n = 71)	55 % (39)	48 % (34)	58 % (41)	9 % (6)
Seksuaalinen suuntautuminen				
Homoseksuaaliset miehet (n = 89)	38 % (34)	24 % (21)	51 % (45)	9 % (8)
Homoseksuaaliset naiset (n = 407)	44 % (177)	53 % (214)	48 % (195)	15 % (61)
Biseksuaaliset miehet (n = 125)	32 % (40)	19 % (24)	38 % (47)	6 % (7)
Biseksuaaliset naiset (n = 3)	(1)	(2)	(2)	0
Heteroseksuaaliset miehet (n = 28)	25 % (7)	14 % (4)	39 % (11)	11 % (3)
Heteroseksuaaliset naiset (n = 79)	43 % (34)	33 % (26)	34 % (27)	2.5 % (2)
Muu seksuaalinen suuntautuminen, miehet (n = 96)	39 % (37)	35 % (34)	55 % (53)	15 % (14)
Muu seksuaalinen suuntautuminen, naiset (n = 546)	45 % (246)	50 % (274)	50 % (274)	11 % (59)

Lähes 14 % kaikista transihmisistä vastasi yrittäneensä joskus itsemurhaa, kun vastaava osuus cisnuorista oli 10 %. Niistä transnuorista, joilla oli ollut jotain taulukossa 4 kuvattua itsetuhoista käyttäytymistä, noin 11 % vastasi että heidän itsensä vahingoittamista tai itsemurhaa koskevat ajatukset tai teot liittyivät sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun, 24 % ilmoitti niiden liittyvän kehoon tai kehon piirteisiin ja 8 % vastasi niiden liittyvän sekä sukupuoli-identiteettiin että seksuaaliseen suuntautumiseen. Itsetuhoisen käyttäytyminen liittyy osittain sukupuolen kokemukseen tai siihen liittyviin psyykkisiin ongelmiin, mutta näin ei ole kaikissa tapauksissa. Esimerkiksi ihmissuhdevaikeudet voidaan osaltaan kokea irrallisiksi sukupuolitematiikasta. Suhdeongelmat voivat tosin myös johtua esimerkiksi sukupuolen ilmaisusta.

Seksistä ja seksuaaliterveydestä

Kaikissa kouluissa käydessäni terveydenhoitajalla tarkastuksissa hoitaja(t) olettaa aina minun olevan hetero ja seurustelevan pojan kanssa kun kerron olevani suhteessa rientäen heti varmistamaan, että onhan kondomin käyttö hanskassa. Kun vastaan olevani tytön kanssa, ei tule kerta kaikkiaan mitään neuvoja ehkäisyyn.

Muunsukupuolisilla transvastaajilla oli eniten vaikeuksia löytää tietoa turvaseksistä, ja tällä ryhmällä oli myös ollut muita ryhmiä enemmän vaikeuksia keskustella asiasta. Tässä ja nuorten muissa ryhmissä niiden osuus, joiden tiedonsaanti oli ollut hankalaa, jäi kuitenkin suhteellisen pieneksi.

Seksi, johon saattoi liittyä HIV-tartunnan mahdollisuus, oli huomattavasti yleisempää transihmisillä, joiden sukupuoli-identiteetti oli mies (55 % oli harjoittanut riskialtista seksiä). Muunsukupuolisilla (44 %) se oli yleisempää kuin naisilla (0 %). Muunsukupuoliset henkilöt ja transmiehet olivat myös naisia enemmän suostuneet sellaisiin seksuaalisiin tekoihin, joita he eivät oikeastaan olleet halunneet. Transvastaajista 10–20 % oli suostunut seksiin vastoin varsinaista omaa halua. Osa vastaajista, 20 henkilöä, oli juonut itsensä juovuksiin uskaltaakseen harjoittaa seksiä. Huomattava osa (20 %) transnuorista oli pelännyt seksuaalista väkivaltaa. Transnuorista 32 % oli myös pelännyt taustansa (transhenkilönä) paljastumista.

Transnuoret kertoivat yksittäisistä sukupuolitaudeista. Seksuaalivähemmistöillä esiintyi seuraavia sukupuolitauteja: klamydia (36 tapausta), herpes (11), kondylooma (23) ja tippuri (4).

Ruotsalaisten nuorten parissa tehdyn tutkimuksen mukaan 1,5 % oli harjoittanut seksiä korvausta vastaan (Svedin & Priebe, 2009), ja seksin myyminen oli seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneilla nuorilla 18 kertaa yleisempää kuin muilla. Tähän tutkimukseen osallistuneista 56 vastasi myyneensä seksiä, eli 2 % transvastaajista ja 3,6 % ei-heteroseksuaalisista vastaajista.

KOKEMUKSET AHDISTELUSTA, SYRJINNÄSTÄ JA VÄKIVALLASTA

Syrjintää ei esiinny pelkästään yksilötasolla tai institutionaalisella tasolla – kyse on myös rakenteellisesta yhteiskunnallisesta ongelmasta (Statens folkhälsoinstitut, 2005). Syrjintä tarkoittaa, että ihmisiä luokitellaan heidän perusominaisuuksiensa eikä heidän ansioidensa perusteella. Ahdistelu tarkoittaa henkilön tai ryhmän loukkaamista vähättelevällä, alentavalla tai aggressiivisellä käytöksellä (syrjinnästä ks. esim. Kokkonen, 2012). Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että hlbtiq-henkilöihin on kohdistunut syrjintää, ahdistelua ja negatiivista erityiskohtelua, ja että tämä vaikuttaa ryhmän hyvinvointiin (Marshal et al., 2001). Pilkkanimet, loukkaavat vitsit, katseet, ulkonäköä

tai yksityiselämää koskevat halveksivat huomautukset jne. luovat kielteistä ilmapiiriä, joka mahdollistaa ahdistelun. Seuraukset voivat olla vakavia. Suomessa julkaistiin vuonna 2010 nuorten keskuudessa ilmenevää syrjintää koskeva raportti, jossa todettiin syrjinnän voivan aiheuttaa ulkopuolisuutta, eristymistä, yksinäisyyden tunteita, masennusta, vihaa ja katkeruutta. Samalla syrjintäkokemukset vaikuttavat henkilön kuvaan omasta itsestään ja ympäristöstään (Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio, 2010). Tutkimuksessa kävi ilmi, että eri vähemmistöihin kuuluvat nuoret olivat julkisilla paikoilla muita alttiimpia ennakkoluuloille ja syrjinnälle. Kaikista suomalaisista kyselyyn vastanneista nuorista noin kolmannes oli kohdannut syrjintää.

Tähän tutkimukseen osallistuneet hlbtqi-nuoret kertoivat joutuneensa erityyppisen syrjinnän, kiusaamisen ja väkivallan kohteeksi (ks. taulukko 4) huomattavasti useammin kuin aiemmat suomalaisten hlbtqi-nuorten parissa tehdyt tutkimukset olivat yleisesti osoittaneet (Huotari et al., 2011). Tavallisimmin häirintä ilmeni ei-seksuaalisena sanallisenä häirintänä. Seuraavaksi yleisimpiä olivat seksuaalissävytteinen sanallinen häirintä ja fyysinen seksuaalinen häirintä. Osa häirinnästä liittyi seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun, osa taas ei. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että vaikka vastaaja ei yhdistäisikään häirintää (kiusaamisen muodossa) sukupuolen ilmaisuun ja seksuaaliseen suuntautumiseen, niihin voi kuitenkin liittyä epäsuora yhteys (Lehtonen, 2007). Tässä tutkimuksessa eroa tyttöjen ja poikien välillä ei esiintynyt siinä, kuinka suuri osa heistä oli kokenut häirintää. Koetuista häirintätapauksista tytöt ja naiset raportoivat selvästi poikia ja miehiä useammin seksuaalisesta häirinnästä, kun taas muun tyyppisen häirinnän osalta ryhmien välillä ei ollut eroa. Fyysinen väkivalta on aiemmin ollut yleisempää poikien keskuudessa, kun taas tytöt ovat useammin kokeneet joutuneensa ennakkoluulojen kohteiksi (Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio, 2010).

Olen kokenut syrjimistä ja satunnaista kiusaamista poikien keskuudessa koska he näkevät minut aggressiivisena poikatyttonä ja ajattelevat heti että olen hyperfeministinen rekkalesbo, kun todellisuudessa haluaisin olla poika heidän joukossaan.

Vanhempani pahoinpitelivät minut, heittivät ulos kotoa ja katkaisivat välit, koska olen transsukupuolinen.

Asiatonta kohtelua, häirintää, syrjintää ja väkivaltaa esiintyy eri yhteyksissä ja eri paikoissa. Asiatonta kohtelua kokeneista 119 vastaajasta 104 oli kohdannut sitä koulussa, 79 kadulla, 71 verkossa, 57 nuorten suosimissa paikoissa, 55 kotona, 35 yleisillä paikoilla (esimerkiksi kahviloissa), 33 junassa tai bussissa, 26 työpaikalla, 26 vapaa-ajan harrastuksissa, 11 nuorisotaloilla ja 6 urheiluun liittyvissä yhteyksissä. Asiatonta kohtelua esiintyy näin ollen sekä julkisilla paikoilla että yksityistiloissa, mutta se on yleistä useimmissa nuorten suosimissa paikoissa.

Yksin liikkuminen usein vaarallista, henkistä ja fyysistä väkivaltaa ja sen uhkaa.

Transhenkilöistä yli 80 % oli kokenut jonkinlaista häirintää. Transmiesten keskuudessa häirintä – erityisesti fyysinen seksuaalinen häirintä – oli jonkin verran yleisempää kuin transnaisten tai muunsukupuolisten keskuudessa. 69 tapauksessa kyseessä oli sanallinen seksuaalinen häirintä, 35 tapauksessa fyysinen seksuaalinen häirintä, 101 tapauksessa sanallinen ei-seksuaalinen häirintä ja 23 tapauksessa muu (vastaajille tarjottiin useita vaihtoehtoja). Myös seksuaalisella suuntautumisella oli yhteys asiattomaan kohteluun. Ei-heteroseksuaaliset naiset/tytöt olivat kokeneet huomattavasti enemmän sanallista seksuaalista, sanallista ei-seksuaalista ja fyysistä seksuaalista häirintää kuin heterotytöt/-naiset, kun taas ei-heteroseksuaaliset pojat/miehet ilmoittivat useammista sanallisista seksuaalisista häirintätapauksista kuin heteromiehet.

TAULUKKO 4. Häirinnän ja väkivallan kokemukset, eroteltuna transhenkilöiden ja seksuaaliseen vähemmistöön kuuluvien henkilöiden mukaan.

	Fyysinen väkivalta	Psyykkinen väkivalta	Seksuaalinen väkivalta	Häirintä
Trans				
Transmiehet (n = 51)	39 % (20)	75 % (38)	6 % (3)	77 % (39)
Transnaiset (n = 27)	44 % (12)	80 % (20)	8 % (2)	84 % (21)
Trans, muunsukupuoliset (n = 71)	58 % (41)	81 % (57)	24 % (17)	87 % (60)
Seksuaalinen suuntautuminen				
Seksuaalivähemmistö, miehet (n = 89)	48 % (42)	65 % (57)	8 % (7)	70 % (61)
Seksuaalivähemmistö, naiset (n = 402)	42 % (170)	75 % (303)	16 % (65)	72 % (290)
Biseksuaaliset miehet (n = 125)	40 % (50)	66 % (83)	4 % (5)	80 % (97)
Biseksuaaliset naiset (n = 2)	(1)	(1)	0	(1)
Heteroseksuaaliset miehet (n = 28)	64 % (18)	79 % (22)	0	78 % (21)
Heteroseksuaaliset naiset (n = 79)	28 % (22)	61 % (48)	9 % (7)	63 % (48)
Muu seksuaalinen suuntautuminen, miehet (n = 96)	46 % (44)	62 % (59)	9 % (9)	76 % (73)
Muu seksuaalinen suuntautuminen, naiset (n = 546)	34 % (182)	66 % (361)	17 % (91)	71 % (378)

Huom.: Väkivaltakokemuksia koskevaan kysymykseen oli tarjolla myös vastausvaihtoehto, joka merkitsi epävarmuutta siitä, oliko kyseessä väkivalta. Osa nuorista oli valinnut tämän vaihtoehdon kuvaamaan kokemustaan.

Ei-heteronuorilla oli heteronuoria enemmän fyysisen tai psyykkisen väkivallan kokemuksia. Nuoret saivat itse määritellä, mitä he pitivät väkivaltana. Noin 42 %, seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta, ilmoitti kokeneensa fyysistä väkivaltaa, ja noin 77 % oli kokenut henkistä väkivaltaa. Fyysisen väkivallan kokemukset olivat yleisimpiä heteromiesten ja seuraavaksi yleisimpiä ei-heteromiesten ja ei-heteronaisten keskuudessa. Vähiten väkivallasta raportoivat heteronaiset. Näin ollen väkivalta on yleisintä miesten keskuudessa. Myös seksuaalisella suuntautumisella on merkitystä: 20 % tytöistä ja 40 % pojista ilmoitti, että väkivallalla oli yhteys heidän seksuaaliseen suuntautumiseensa ja/tai sukupuolen ilmaisuunsa. Noin 10 % kaikista nuorista koki

joutuneensa hengellisen väkivallan kohteeksi. Sekä seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret että heteronuoret katsoivat hengellisen väkivallan liittyvän seksuaaliseen suuntautumiseen sekä sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun, mutta selvästi useammat ei-heteroseksuaalisista nuorista olivat tätä mieltä (63 % / 36 %).

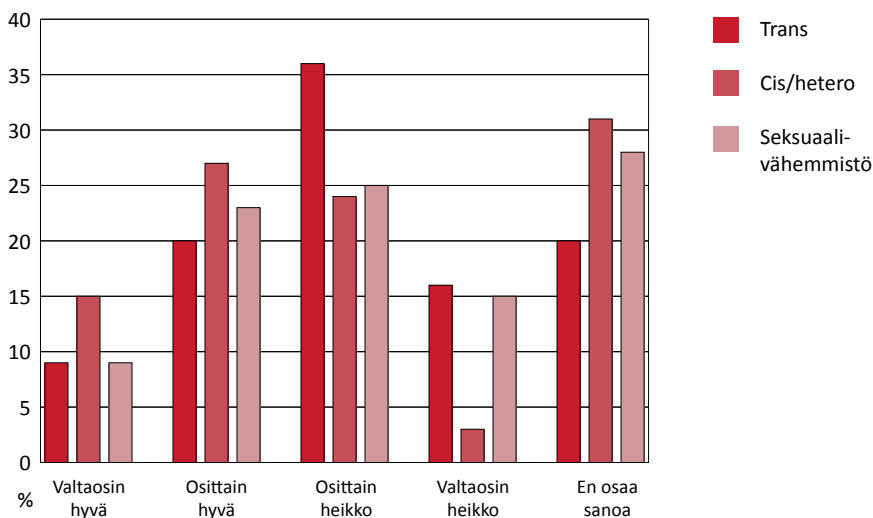
Kokemukset seksuaalisesta väkivallasta olivat selvästi yleisempiä ei-heteronuorten keskuudessa: heistä 16 % ilmoitti joutuneensa seksuaalisen väkivallan kohteeksi, kun vastaava osuus heteronuorista oli 7 %. Teot olivat peräisin ajalta, jolloin vastaajat olivat alle 16-vuotiaita. Paikan ja tekijän mukainen jakauma oli seuraava: kotona (3 %), seurustelukumppanin tekemänä (2,2 %), julkisissa tilanteissa (1,2 %), koulussa (1,1 %) ja kaupungilla ilta-aikaan (1,0 %). Vastaajat, jotka olivat kokeneet väkivaltaa vähintään 16-vuotiaina, ilmoittivat myös seksuaalisesta väkivallasta: seurustelukumppanin tekemänä (4,9 %), kaupungilla ilta-aikaan (2,1 %), julkisissa tilanteissa (1,0 %), baareissa tai yökerhoissa (2,4 %). Muiden paikkojen osalta tekoja ilmoitettiin tapahtuneen myös kotona, sukulaisten luona, kaverin luona, kotibileissä kaverin luona, koulumatkalla tai harrastuksissa.

Suurempi osa transihmisistä kuin cis-ihmisistä ilmoitti kokeneensa väkivaltaa: fyysistä (48 % / 40 %), psyykkistä (79 % / 67 %), seksuaalista (21 % / 14 %) ja hengellistä väkivaltaa (13 % / 8 %). Kaiken tyyppisellä väkivallalla oli yhteys sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun ja seksuaaliseen suuntautumiseen. Transnuorista 21–67 % oli sitä mieltä, että yhteys oli olemassa (vähiten fyysisen väkivallan osalta, eniten psyykkisen väkivallan osalta), kun taas cisnuoret eivät olleet havainneet vastaavaa yhteyttä (14 % seksuaalisen väkivallan osalta, 61 % psyykkisen väkivallan osalta, jonka yleisimpänä syynä suurin osa vastaajista, 53 %, piti seksuaalista suuntautumista).

YHTEISKUNNAN ASEENTEISTA

Monien nuorten mielestä yhteiskunnassa on ongelmia, jotka liittyvät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen. Suosimista tai syrjintää henkilön seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuolen ilmaisun perusteella pidettiin yleisenä. Kysymyksessä ei määritelty seksuaalista suuntautumista tai sukupuolen ilmaisua, mikä merkitsee, että vastaajina toimivat niin heterot kuin seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ja niin trans- kuin cis-ihmiset. Kielteistä asennoitumista ja yleistä kielteistä suhtautumista pidettiin myös tavallisenä.

Yhteiskunnan tarjoamilla palveluilla ei aina ole valmiuksia kohdata hlbtqi-nuoria. Nuoret arvioivat, että koulussa valmiudet kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä eivät aina olleet kovin hyvät (ks. jäljempänä kuvio 4). Myös muita palveluita arvioitiin, esimerkiksi terveysalaa, sosiaalialaa, koulun oppilashuoltoa, nuorisotyötä jne. Transihmiset olivat seksuaalivähemmistöihin kuuluvia useammin sitä mieltä, että kohtaamisessa oli suuria puutteita kaikissa laitoksissa, ja hlbtqi-nuoret kokivat enemmän puutteita kuin cis- ja heteronuoret.

KUVIO 4. Miten hltiq-nuoret arvioivat koulun valmiuksia kohdata nuorten sukupuoliin ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä kysymyksiä.

Joitakin näkemyksiä maantieteellisistä eroista

Pohjanmaalla ei tule paljon mainostettua omaa sukupuolisuuhtaan, harrastuksessa tai missään muuallakaan.

Paikkakunnallani ei ole minkäänlaista LGBT-toimintaa, ainakaan sellaista mistä minä tietäisin, eikä minulla ole varaa matkustella muualle yhteisöllisiin juttuihin. Kaipaisin yhteisöä.

Kysely ei ollut toivotulla tavalla saavuttanut maalla tai Suomen itä- ja pohjoisosissa asuvia nuoria. Koska otos on monien paikkakuntien osalta hyvin pieni, on suorien vertailujen tekeminen vaikeaa. Yllättävää tuloksissa on kuitenkin se, että pääkaupunkiseutulaiset tuntuvat olevan opettajille ja muulle koulun henkilöstölle hltiq-statuksestaan vähemmän avoimia kuin muualla maassa asuvat. Tämä saattaa johtua siitä, että kontaktit pääkaupunkiseudulla jäävät yleisesti vähemmän henkilökohtaisiksi. Tätä tulosta on kuitenkin syytä tulkita varovasti. Tarvetta lisätä hltiq-nuorille tarjolla olevaa toimintaa näyttää myös olevan (Setan tai muun järjestäjän toimesta) niissä osissa maata, joissa kyseistä toimintaa ei nykyisellään järjestetä.

MONINAISUUS TOISIN SANON

Intersukupuoliset

Vastaajista 7 henkilöä ilmoitti olevansa lääketieteellisen tilansa perusteella intersukupuolinen. Tästä huolimatta intersukupuolisuutta koskeviin kysymyksiin olivat vastanneet myös jotkut muut, yhteensä 8 naista ja 3 miestä. Vain muutama henkilö vastasi intersukupuolisille osoitettuihin kysymyksiin, ja yleiskuvan muodostaminen näistä nuorista on vaikeaa.

Transvestiitit

Kyselyyn vastanneista 11 naista ja 8 miestä kertoi olevansa transvestiitteja. Heistä 2 oli heteroja ja 17 ilmoitti kuuluvansa seksuaalivähemmistöön. 12 henkilöä vastasi lisäkysymyksiin, jotka oli osoitettu transvestiiteille. Vastaajista 9 kertoi pukeutuneensa ensi kertaa toisen sukupuolen vaatteisiin alle 15-vuotiaana ja kolme muuta 16–25-vuotiaana. Vastaajista 2–4 henkilöä (sen mukaan, mitä henkilöryhmää avoimuus koski) ilmoitti salaavansa transvestisyytensä muilta, kun taas muut olivat osittain tai täysin avoimia (tai katsoivat, että kysymys ei koskenut heitä; joillakin ei esimerkiksi ollut kumppania, joten kysymys ei koskenut heitä). Vastaajista 9 oli tyytyväisiä mahdollisuuksiinsa toteuttaa eläytymistä toisen sukupuolen rooliin, ja 4 oli tyytymättömiä perheeltään ja ympäristöltään saamaansa tukeen.

Vaikka kyselystä ilmoitettiin Dreamwearclubin kautta Suomen transvestiittien yhdistyksen, vastaajia saatiin odotettua vähemmän. Yhtenä syynä tähän voi olla, että kaikki transvestiitit eivät identifioi itseään hlbtqi-henkilöiksi (vaikka kaikki kyselyyn vastanneet tekivät niin) eivätkä siten kokeneet kyselyn koskevan heitä sen tavan vuoksi, jolla kyselyä markkinoitiin. Mielenkiintoinen seikka oli, että enemmistö kyselyyn vastanneista transvestiiteista oli naisia, vaikka ilmiö yhdistetään perinteisesti miehiin.

Aseksuaalit

100 henkilöä määritteli seksuaalisen suuntautumisensa käsitteellä aseksuaali. Näistä 45 henkilöä oli eroottisesti kiinnostunut naisista ja suunnilleen yhtä moni miehistä. Hieman useampi ilmoitti ihastuvansa ja haluavansa muodostaa suhteen miehen tai naisen kanssa. Aseksuaali-vaihtoehdon ohella ilmoitettiin yleisesti myös toinen seksuaalista suuntautumista kuvaava vastausvaihtoehto. Tämä voi johtua siitä, että seksuaalisen suuntautumisen määrittely aseksuaaliseksi ei ole aivan tavallista, ja siksi suuntautumista kuvataan useammalla käsitteellä. Aseksuaalisuus ei myöskään tarkoita, että henkilö ei voisi ihastua toiseen henkilöön tai että hän ei voisi haluta muodostaa suhdetta toisen kanssa. Käsitettä on käytetty lähinnä tarkoittamaan toiseen henkilöön kohdistuvan seksuaalisen kiinnostuksen puutetta. Tämän vuoksi oli mielenkiintoista, että niin moni kuitenkin ilmoitti tuntevansa eroottista kiinnostusta muita kohtaan. Käsite aseksuaali ei mahdollisesti ole nuorille kovin tuttu, ja sen sisältö voi vaihdella. Kyselyssä käsitettä ei määritely.

Pan, queer, muu

En kerro ihmisille olevani bi/pan ellei sitä erikseen kysytä, sillä minulla on poikakaveri ja olen enimmäkseen nainen, tiedolla ei ole väliä muuta kuin kysyttäessä aiemmista kokemuksista tai identiteetistä. En koe suuntautumista asiaksi jota tarvitsisi toivottaa tai salata.

Monet nuoret määrittivät itsensä sanoilla kuten pan, queer tai muu seksuaalinen suuntautuminen. Samalla omaa seksuaalista suuntautumistaan oli mahdollista kuvata käyttämällä erilaisia sanoja, millä on yhteys raportin johdannon moninaisuus-teemaan. Seksuaalinen suuntautuminen ei ole yksiselitteistä, yksinkertaista eikä staattista.

Polyamoriset

Uskoin olevani lesbo, kunnes tapasin nykyisen poikaystäväni, joka on polyamorinen queer/transmies. Hetken seurustelumme tapasin itsekin kiinnostavan naisen, jonka kanssa olen nyt avoimessa suhteessa poikaystäväni lisäksi.

Kaksikymmentä henkilöä ilmoitti kyselyssä suuntautumisekseen polyamorian. Tästä suhdemuodosta tiedämme vähän, ja sitä on tutkittava lisää. Tähän kyselyyn vastanneilla oli kumppaneina miehiä, naisia ja muunsukupuolisia henkilöitä eri kokoonpanoissa.

Vammaiset/pitkäaikaissairaat

311 kyselyyn vastannutta ilmoitti, että heillä oli krooninen sairaus, ja 74 kertoi olevansa vammainen. Avoimissa vastauksissa vastaajilla oli mahdollisuus määritellä tarkemmin sairautensa tai vammansa laatu. Tulevissa tutkimuksissa voitaisiin keskittyä esimerkiksi siihen, miten ei-heteroseksuaaliset vammaiset henkilöt kokevat, että heidät kohdataan, mitä tapaamispaikkoja heillä on käytettävissään ja liittyykö samanaikaiseen vammaisuuteen ja ei-heteroseksuaalisuuteen tiettyjä näkökohtia, jotka eivät tule esimerkiksi normatiivisten oletusten vuoksi näkyviin.

Toisenlainen etninen tausta

Monet nuoret ilmoittivat kuuluvansa johonkin Suomen etnisistä vähemmistöistä. Vastaajat saivat itse valita, mihin etniseen vähemmistöön he kuuluvat. Yleisimpiä vastauksia olivat suomenruotsalainen, saamelainen tai viittaus ulkomaiseen alkuperään (syntymämaa, vanhempien tausta tai kansanryhmä). 60 henkilöä ilmoitti kuuluvansa etniseen vähemmistöön ja 45 henkilöä oli siitä epävarma (vastausvaihtoehtoina olivat kyllä, ei ja en osaa sanoa).

Lähteet

- AALTONEN, M., JORONEN, M. & VILLA, S. (2009). *Syrjintä Suomessa 2008*. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.
- AIRA, TUULA, HÄMYLÄ, RIIKKA & KANNAS, LASSE (2013). Lasten hyvinvoinnin tila kansallisten indikaattoreiden kuvaamana. Alustava käsikirjoitus 16.8.2013. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto.
- ALANKO, K. (2010). *Childhood gender Atypical behavior and Same-Sex Sexuality: Genetic and Environmental influences, and Associations with Recalled Parent-Child Relationships and Current Psychiatric Symptoms*. Doctoral Dissertation.
- ALANKO, K., SANTTILA, P., HARLAAR, N., WITTING, K., VARJONEN, M., JERN, P., JOHANSSON, A., VON DER PAHLEN, B. & SANDNABBA, K. (2008). The association between childhood gender atypical behavior and adult psychiatric symptoms is moderated by parenting style. *Sex Roles* 57: 837–847.
- ALANKO, K., SANTTILA, P., WITTING, K., VARJONEN, M., JERN, P., JOHANSSON, A., VON DER PAHLEN, B. & SANDNABBA, K. (2009). Psychiatric Symptoms and Sexual Orientation in Light of Childhood Gender Atypical Behavior and Parental Relations. *Journal of Sex Research* 46 (5): 494–504.
- ALLARDT, ERIK (1983). *Sosiologia 1*. Juva: WSOY.
- AUSTIN, S.B, ZIYADEH, N., KAHN, J. A., CAMARGO, C. A., COLDTITZ, G., & FIELD, A. E. (2004). Sexual Orientation, Weight Concerns, and Eating-Disordered Behaviors in Adolescent Girls and Boys. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 43 (9): 1115–1123.
- BALSAM, K. F., LEHAVOT, K., BEADNELL, B., CIRCO, E. (2010). Childhood abuse and mental health indicators among ethnically diverse lesbian, gay, and bisexual adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 78 (4): 459–68. doi: 10.1037/a0018661
- BALSAM, K. F. & MOHR, J. J. (2007). Adaptation to sexual orientation stigma: A comparison of bisexual and lesbian/gay adults. *Journal of Counseling Psychology* 54: 306–319.
- BALSAM, K. F., ROTHBLUM, E. D. & BEAUCHAINE, T. P. (2005). Victimization over the life span: A comparison of lesbian, gay, bisexual, and heterosexual siblings. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 73 (3): 477–487.
- BLACKLESS, M., CHARUVASTRA, A., DERRYCK, A., FAUSTO-STERLING, A., LAUZANNE, K. & LEE, E. (2000). How sexually dimorphic are we? Review and synthesis. *American Journal of Human Biology* 12: 151–166.
- DARWICH, L., HYMEL, S. & WATERHOUSE, T. (2012). School avoidance and substance use among lesbian, gay, bisexual, and questioning youths: The impact of peer victimization and adult support. *Journal of Educational Psychology* 104 (2): 381–392.
- D'AUGELLI, A. & PATTERSON, C. (2001). *Lesbian, Gay, and Bisexual Identities and Youth. Psychological Perspectives*. UK: Oxford University Press.
- ELLING, A. & JANSSENS, J. (2009). Sexuality as a structural principle in sport participation: Negotiating sports spaces. *International Review for the Sociology of Sport* 44: 71–86.

- GRÖNFORS M., HAAVIO-MANNILA E., MUSTOLA K. & STÅLSTRÖM O. (1984). Esitietoja homo- ja biseksuaalisten ihmisten elämäntavasta ja syrjinnästä. Teoksessa K. Sievers ja O. Stålström (toim.) *Rakkauden monet kasvot*. Espoo: Weilin+Göös.
- Growing up LGBT in America. Human Rights Campaign. <http://www.hrc.org/youth#.Ul-1skRBdyL4>
- DEHAAN, S., KUPER, L. E., MAGEE, J. C., BIGELOW, L., & MUSTANSKI, B. S. (2012). The interplay between online and offline explorations of identity, relationships, and sex: A mixed-methods study with LGBT youth. *Journal of Sex Research* 0(0): 1–14.
- HAAS, A. P., ELIASON, M., MAYS, V. M., MATHY, R. M., COCHRAN, S. D., D'AUGELLI, A. R. ET AL. (2011). Suicide and suicide risk in lesbian, gay, bisexual, and transgender populations: Review and recommendations. *Journal of Homosexuality* 58 (1): 10–51.
- HARRIS, L. & ASSOCIATES (1997). *The Commonwealth Fund Survey of the Health of Adolescent Girls*. New York, NY: The Commonwealth Fund.
- HEMPHILL, D. & SYMONS, C. (2009). Sexuality matters in physical education and sport studies. *Quest* 51: 397–417.
- HERSHBERGER, S. L., & D'AUGELLI, A. R. (1995). The impact of victimization on the mental health and suicidality of lesbian, gay, and bisexual youths. *Developmental Psychology* 31(1): 65–74.
- HERSHBERGER, S. L., PILKINGTON, N. W., & D'AUGELLI, A. R. (1997). Predictors of suicide attempts among gay, lesbian, and bisexual youth. *Journal of Adolescent Research* 12(4): 477–497.
- HIMMELSTEIN, K. E. W. & BRUCKNER, H. (2011). Criminal-justice and school sanctions against nonheterosexual youth: A national longitudinal study. *Pediatrics* 127 (1): 49–57.
- HORN, S. S. (2007). Adolescents' acceptance of same-sex peers based on sexual orientation and gender expression. *Journal of Youth and Adolescence* 36: 363–371.
- HUOTARI, K., TÖRMÄ, S. & TUOKKOLA, K. (2011). *Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla. Erityistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa*. Sisäasianministeriön julkaisut 11/2011. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Kouluterveyskysely (2011). *Peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaiden hyvinvointi vuosina 2000/01 – 2010/11*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 12.2.2013. http://www.thl.fi/attachments/kouluterveyskysely/Tulokset/ktkysely_kokomaa_200001_201011_pk.pdf.
- Kouluterveyskysely (2013). Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- KAMINSKIA, P. L., CHAPMAN, B. P., HAYNES, S. D. & OWEN, L. (2005). Body image, eating behaviors, and attitudes toward exercise among gay and straight men. *Eating Behaviors* 6 (3): 179–187.
- KOKKONEN, M. (2012). *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:5. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto.
- KOKKONEN, M. (2013). Liikuntapedagogiikan yhdenvertaisuus – sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkökulma. Luku teoksessa *Liikuntapedagogiikka*. PS kustannus.
- LEHTONEN, JUUKA (2002). Ei-heteroseksuaaliset nuoret työssä ja asevelvollisuutta suorittamassa. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. Raportteja 269. Helsinki: Stakes.

- LEHTONEN, JUKKA (2004). Ammatinvalinta ja ei-heteroseksuaalisuus. Teoksessa Lehtonen, Jukka & Mustola, Kati (toim.) *"Eihän heterotkaan kerro..." Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä*. ESR tutkimukset ja selvitykset 2/04. Helsinki: Työministeriö. 143–168.
- LEHTONEN, JUKKA (2004). Sukupuolivähemmistöt ja ammatinvalinta. Teoksessa Lehtonen, Jukka & Mustola, Kati (toim.) *"Eihän heterotkaan kerro..." Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä*. ESR tutkimukset ja selvitykset 2/04. Helsinki: Työministeriö. 169–180.
- MALINEN, JARI (2005). *Peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten käsitykset seksuaalivähemmistöistä*. Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- MARSHAL, M. P., FRIEDMAN, M. S., STALL, R., KING, K. M., MILES, J., GOLD, M. A., BUKSTEIN, O. G. & MAYS, V., & COCHRAN, S. (2001). Mental health correlates of perceived discrimination among lesbian, gay, and bisexual adults in the United States. *American Journal of Public Health* 91: 1869–1876.
- MARSHALL, M. P., FRIEDMAN, M. S., STALL, R., KING, K. M., MILES, J., GOLD, M. A., BUKSTEIN, O. G., & MORSE, J. Q. (2008). Sexual orientation and adolescent substance use: a meta-analysis and methodological review. *Addiction* 103 (4): 546–556.
- MOHR, J. J. & KENDRA, M. S. (2011). Revision and extension of a multidimensional measure of sexual minority identity: The Lesbian, Gay, and Bisexual Identity Scale. *Journal of Counseling Psychology* 58: 234–245. doi: 10.1037/a0022858
- MOISIO, PASI, KARVONEN, SAKARI, SIMPURA, JUSSI, HEIKKILÄ, MATTI (TOIM.) (2008). *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- MONLLEÓ, I. L., ZANOTTI, S. V., DE ARAÚJO, B. P., CAVALCANTE JÚNIOR, E. F., PEREIRA, P. D., DE BARROS, P. M., ARAÚJO, M. D. P., MENDONÇA, A., SANTOS, C., DOS SANTOS, Y., DE PAULA MICHELATTO, D., DE MELLO, M. P., MACIEL-GUERRA, A. T., GUERRA-JÚNIOR, G. (2012). Prevalence of genital abnormalities in neonates. *J. Pediatr. (Rio J.)* 88 (6).
- PLÖDERL, M. & FARTACEK, R. (2007). Suicidality and associated risk factors among lesbian, gay, and bisexual compared to heterosexual Austrian adults. *Suicide and Life-Threatening Behavior* 35: 661–670.
- ROSENBERG, M. (1989). *Society and the adolescent self-image*. (Rev. ed.). Middeltown, CT: Wesleyan University Press.
- ROTH, N., BOSTRÖM, G. & NYKVIST, K. (2006). *Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland hbt-personer*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- SANDFORD, T. G. M., MELENDEZ, R. M., & DIAZ, R. M. (2007). Gender Nonconformity, Homophobia, and Mental Distress in Latino Gay and Bisexual Men. *Journal of Sex Research* 44: 181–189.
- SANTTILA, P., SANDNABBA, N. K., HARLAAR, N., VARJONEN, M., ALANKO, K., & VON DER PAHLEN, B. (2008). Potential for homosexual response is prevalent and genetic. *Biological Psychology* 77: 102–105.
- SHIELDS, J. P., COHEN, R., GLASSMAN, J. R., WHITAKER, K., FRANKS, H., & BERTOLINI, I. (2013). Estimating Population Size and Demographic Characteristics of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth in Middle School. *Journal of Adolescent Health* 52: 248–250.
- STATENS FOLKHÄLSOINSTITUT (2005). *Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation*:

- Återrapportering av regeringsuppdrag att undersöka och analysera hälsosituationen bland hbt-personer.* Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- STATENS FOLKHÄLSOINSTITUT (2009). *Livsvillkor och hälsa bland unga homo- och bisexuella: Resultat från nationella, folkhälsoenkäten.* <http://www.fhi.se/Documents/Aktuellt>
- TILASTOKESKUS. http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html
- SVEDIN, C. G. & PRIEBE, G. (2009). Unga, Sex och Internet. Luku kolme teoksessa *Se mig – Unga om sex och internet.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- TASA-ARVOVALTUUTETUN TOIMISTO (2012). *Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta.* Tasa-arvojulkaisuja 2012:1.
- TENNANT, R., HILLER, L., FISHWICK, S. P., WEICH, S. J., PARKINSON, J., SECKER, J., & STEWART-BROWN, S. (2007). The Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS): development and UK validation. *Health and Quality of Life Outcomes* 5. <http://www.hqlo.com/content/5/1/63>
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Se mig- Unga om sex och internet.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon Hen Han-rapporten.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012). *Om unga hbtq-personer- HÄLSA.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- VEENHOVEN, RUUT (2004). Subjective measures of well-being. World Institute for Development Economics Research (WIDER). Discussion Paper No. 2004/07. Helsinki: United Nations University (UNU-WIDER).
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (1997). *WHOQOL Measuring Quality of Life.* Geneva: World Health Organization.
- Youth Chances Survey, London National Youth Chances Project. <http://www.youthchances.org/>

Hur mår HBTIQ-unga i Finland?

SAMMANFATTNING

Under våren 2013 kartlades välmående bland unga HBTIQ-personer i Finland (HBTIQ står för homosexuell, bisexuell, transperson, interkönad och queer) i en omfattande nätenkät. Undersökningen är en del av Setas och Ungdomsforskningsnätverkets samarbetsprojekt "Välmående HBTIQ-ungdom". Projektet genomförs med Undervisnings och kulturministeriets understöd för verkställande av regeringens Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogram.

I enkäten deltog 1619 ungdomar i åldern 15–25 år. Deltagarna kom från alla delar av landet men de flesta var bosatta i södra Finland och i en större stad. Majoriteten av deltagarna uppgav sig tillhöra en sexuell minoritet (1499) och definierade sig med termer som homosexuell, lesbisk, bisexuell, pansexuell eller queer. I analysen har denna grupp jämförts med respondenter som uppgett sig vara heterosexuella. 369 svarande uppgav en transidentitet (transperson, transkönad, transman, transkvinna, transgender, transvestit, osäker) medan sju deltagare uppgav sig vara interkönade. De som uppgett sig vara transgender, transkönade, transmän eller transkvinnor har i analyserna utgjort gruppen trans.

Den föreliggande undersökningen har mätt välmående på flera plan beträffande ungdomarnas fysiska och psykiska hälsa, sociala relationer, känsla av trygghet och tillhörighet, erfarenheter av våld, trakasserier och diskriminering. Bilden av att växa upp som HBTIQ-person i Finland 2013 är varken entydigt negativ eller positiv utan präglas av mångfald och variation på alla plan: från hur man förstår och definierar (eller att låter bli att definiera) sitt kön och sin sexuella läggning till hur man upplever sociala sammanhang, nära relationer och hälsa.

Undersökningen visar att unga som tillhör sexuella minoriteter och könsminoriteter i Finland är utsatta för olika former av negativ särbehandling, vilket inverkar på deras välmående. Enligt enkäten mår HBTIQ-unga i snitt sämre än unga som är heterosexuella och ciskönade. Att vissa problem är vanligare bland HBTIQ-ungdomar än andra betyder emellertid inte att alla HBTIQ-ungdomar mår sämre än andra jämnåriga. Alla erfarenheter, såväl positiva som negativa, är individuella även när de delas av många. De flesta HBTIQ-unga mår bra, också om merparten har upplevt svårigheter och utmaningar när de konfronterats med samhällets normativa föreställningar kring kön och sexuell läggning.

Många HBTIQ-ungdomar i enkäten är öppna om sin sexuella läggning eller könsidentitet åtminstone för en del av sina familjemedlemmar, bland vänner och i skolan. Många upplever också ett behov av att dölja den. Oron inför tanken på att komma ut handlar bland annat om rädsla för att bli utslängd hemifrån eller för att bli lämnad utanför kamratgemenskapen i skolan eller på fritiden. Öppenheten ökar med

åldern: svarande i åldersgruppen 20–25 var mer öppna om sin sexuella läggning eller könsidentitet än ungdomar i åldern 15–19.

Erfarenheter av omgivningens attityder gentemot HBTIQ-personer avspeglar sig i ungdomarnas livsval, till exempel när det gäller studier eller fritidsintressen.

Jämfört med tidigare studier bland HBTIQ-ungdomar, uppger deltagarna i den här undersökningen i betydligt högre grad att de upplevt trakasserier och diskriminering (ca 70 % jämfört med 36 % i Huotari m.fl., 2010). Även erfarenheter av våld var betydligt vanligare bland deltagarna i denna undersökning än bland finländska ungdomar i allmänhet.

Sociala relationer är viktiga för alla ungdomar. Föreliggande undersökning visar emellertid att i synnerhet transungdomarna anser att deras nära vänskapsrelationer är både färre och sämre. De homosexuella och bisexuella respondenterna är i allmänhet nöjdare med sina vänskapsrelationer, de flesta kan vara öppna med sin sexuella läggning och har vänner som ger dem stöd och uppmuntran. Sexuella minoriteter är i vårt samhälle avsevärt fler, mer synliga och allmänt kända än könsminoriteter. Denna synlighet och det faktum att det finns fler mötesplatser för sexuella minoriteter än för könsminoriteter kan förklara resultaten.

Det är väsentligt för unga HBTIQ-personer att hitta miljöer där de kan vara öppna och hitta andra unga att kommunicera med. Internet har för många HBTIQ-unga blivit ett forum där de kan hitta information och likasinnade, även om nätet också medför utsatthet. Virtuella och fysiska miljöer där ungdomar rör sig är inte alltid positivt inställda till könsminoriteter och sexuella minoriteter.

Skolan framstår i både denna och tidigare undersökningar som en otrygg miljö för HBTIQ-personer, även om erfarenheterna blir positivare med åren. Ett oroväckande resultat är att en majoritet av dem som berättat om mobbning för sin lärare inte har fått hjälp eller t.o.m själva blivit skuldbelagda. Ännu fler svarar att de inte berättat eftersom de inte tror att det skulle ha lett någonvart eller för att de i så fall skulle tvingas komma ut som HBTIQ-personer. Detta är problematiskt – i synnerhet om de HBTIQ-ungdomar som trakasseras på grund av sitt könsuttryck eller sin sexuella läggning också döljer sin identitet hemma.

Vid sidan av skolan är idrotten, armén och arbetsplatsen sammanhang där långt ifrån alla HBTIQ-ungdomar känner sig trygga med att vara sig själva. Det kan handla om att delta i vardagliga samtal på samma villkor som andra så att den egna sexuella läggningen eller verkliga könsidentiteten framgår eller att kunna ha det könsuttryck, till exempel när det gäller klädsel, som känns rätt för en själv.

I tidigare undersökningar har man påvisat att sämre hälsa och ohälsosammare vanor är vanligare bland HBTIQ-ungdomar än bland andra. Liknande resultat syns även i denna enkät. De transidentifierande ungdomarnas subjektiva bedömning av sin hälsa är betydligt mer negativ än övriga respondenters. Det här är speciellt tydligt bland de transungdomar som inte har möjlighet att uttrycka sitt kön på det sätt som känns rätt

för dem. Transungdomarna uppgav dock att de hade ett hälsosammare bruk av tobak och alkohol än vad ciskönade respondenter gjorde.

Homo- och bisexuella kvinnor verkar enligt undersökningen ha ohälsosammare alkoholvanor än heterosexuella kvinnor, medan homo- och bisexuella män bedömde sina tobaksvanor som mycket ohälsosamma i dubbelt fler fall än heterosexuella män.

HBTIQ-unga rapporterade också betydligt oftare missnöje med sin psykiska hälsa än heterounga och unga utan könsrelaterad konflikt. Hbtqi-unga har, jämfört med andra ungdomar, fler symptom av depression och ångest, fler självskadetankar och självskadebeteenden.

S.k. minoritetsstress beror inte enbart på självupplevda erfarenheter av negativ särbehandling, utan bottnar också i egna internaliserade normativa föreställningar som påverkar synen på det egna jaget och de egna möjligheterna. Vår undersökning visar att många av dem som idag är öppna med sin HBTIQ-identitet har funnit stöd i sina nära relationer och vänskapsrelationer trots att de tidigare har oroats av tanken på att komma ut. Förtroendet för omgivningen verkar alltså i många fall ha varit sämre än vad verkligheten nödvändigtvis skulle ha gett anledning till. Det är av högsta vikt att som vuxen signalera att mångfalden i sexuell läggning och kön kan föras på tal – och att samtalet tas på allvar. Detta kräver både kunskap om mångfalden och stöd till dem som i sin yrkesroll arbetar med ungdomar – och till föräldrar.

Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?

TIIVISTELMÄ

Keväällä 2013 nuorten hlbtqi-ihmisten hyvinvointia Suomessa kartoitettiin laajalla verkkokyselyllä (hlbtqi viittaa homoihin, lesboihin, biseksuaaleihin, transihmisiin, intersukupuolisiin ja queer-ihmisiin). Tutkimus on osa Setan ja Nuorisotutkimusverkoston yhteistyöprojektia ”Hyvinvoiva sateenkaarinuori”. Projektin toteutetaan avustuksella, jonka opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt hallituksen Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman toteuttamista varten.

Kyselyyn osallistui 1619 nuorta, joiden ikä oli 15–25 vuotta. Osanottajia oli maan kaikista osista, mutta useimmat asuivat suuressa tai keskisuuressa kaupungissa Etelä-Suomessa. Enemmistö osanottajista (1499) ilmoitti kuuluvansa seksuaalivähemmistöön ja määritteli itsensä termeillä homo, lesbo, bi, pan tai queer. Analyysissä tätä ryhmää on verrattu vastaajiin, jotka ovat ilmoittaneet olevansa heteroja. 369 vastaajaa ilmoitti omaavansa transidentiteetin (transihminen, transsukupuolinen, transmies, transnainen, transgender, transvestiitti). Seitsemän osanottajaa ilmoitti olevansa intersukupuolisia. Ne, jotka ovat ilmoittaneet olevansa transgendereitä, transsukupuolisia, transmiehiä tai transnaisia, ovat analyysissä muodostaneet ryhmän trans.

Tämä tutkimus on mitannut hyvinvointia monella eri tasolla nuorten fyysisen ja psyykkisen terveydentilan, sosiaalisten suhteiden, turvallisuuden- ja yhteenkuuluvuudentunteen, väkivaltakokemusten, ahdistelun ja syrjinnän osalta. Kuva siitä, millaista on kasvaa aikuiseksi hlbtqi-ihmisenä Suomessa vuonna 2013, ei ole yksiselitteisesti kielteinen eikä myönteinen, vaan sille on ominaista moninaisuus ja vaihtelevuus kaikilla tasoilla: tämä koskee sekä tapaa, jolla nuori ylipäänsä ymmärtää ja määrittelee (tai jättää määrittelemättä) sukupuolensa ja seksuaalisen suuntautumisensa että hänen kokemuksiaan sosiaalisista ympäristöistä ja läheisistä suhteista sekä terveydestä.

Tutkimus osoittaa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin nuoriin kohdistuu Suomessa erimuotoista syrjintää, joka vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa. Kyselyn mukaan sateenkaarinuoret voivat keskimäärin huonommin kuin heteroseksuaaliset ja cissukupuoliset nuoret. Vaikka jotkin ongelmat ovat tavallisempia sateenkaarinuorten kuin muiden nuorten keskuudessa, se ei merkitse sitä, että kaikki hlbtqi-identiteetin omaavat nuoret voivat ikätovereitaan huonommin. Kaikki kokemukset, sekä myönteiset että kielteiset, ovat henkilökohtaisia myös silloin kun niitä on monilla. Useimmat sateenkaarinuoret voivat hyvin, vaikkakin suurimmalla osalla heistä on kokemuksia vaikeuksista ja haasteista, jotka aiheutuvat yhteiskunnan sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista koskevista normatiivisista käsityksistä.

Kyselyyn vastanneista sateenkaarinuorista monet ovat avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään ainakin joillekin perheenjäsenilleen, ystävilleen ja koulussa. Monet kokevat kuitenkin tarpeelliseksi pitää asian salassa.

Nuoret eivät halua tuoda asiaa julki muun muassa siksi, että pelkäävät tulla ajetuiksi pois kotoa tai jätetyiksi kaveripiiriin ulkopuolelle koulussa tai vapaa-aikana. Avoimuus lisääntyy iän myötä – 20–25-vuotiaat vastaajat olivat seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä suhteen avoimempia kuin 15–19-vuotiaat nuoret.

Kokemukset ympäristön suhtautumisesta hlbtqi-ihmisiin näkyvät esimerkiksi nuorten opintoja ja harrastuksia koskevissa elämänvalinnoissa.

Aiempiin sateenkaarinuorista tehtyihin tutkimuksiin verrattuna tämän tutkimuksen osanottajat kertovat huomattavasti suuremmassa määrin kokeneensa ahdistelua ja syrjintää (noin 70 % tässä tutkimuksessa verrattuna 36 %:iin Huotarin et al. v. 2010 tekemässä tutkimuksessa). Myös kokemukset väkivallasta olivat tämän tutkimuksen osanottajilla huomattavasti tavallisempia kuin suomalaisnuorilla yleensä.

Sosiaaliset suhteet ovat tärkeitä kaikille nuorille. Tämä tutkimus osoittaa kuitenkin, että erityisesti transnuoret arvioivat ystävyyssuhteensa sekä määrällisesti että laadullisesti huonommiksi kuin muut nuoret. Homot ja biseksuaalit vastaajat ovat yleisesti ottaen tyytyväisempiä ystävyyssuhteisiinsa; useimmilla on ystäviä, joille he voivat olla avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan ja joilta he saavat tukea ja kannustusta. Seksuaalivähemmistöt ovat yhteiskunnassamme huomattavasti lukuisampia, näkyvämpiä ja suurelle yleisölle tutumpia kuin sukupuolivähemmistöt. Tulokset voivat johtua osaksi tästä näkyvyydestä ja osaksi siitä, että seksuaalivähemmistöille on enemmän kohtaamispaikkoja kuin sukupuolivähemmistöille.

Sateenkaarinuorille on olennaisen tärkeää löytää ympäristöjä, joissa he voivat olla avoimia ja löytää toisia nuoria, joiden kanssa kommunikoida. Internetistä on tullut monille sateenkaarinuorille foorumi, josta he voivat löytää tietoa ja vertaisia, vaikka verkko toisaalta tuo mukanaan omat ongelmansa. Virtuaaliset ja fyysiset ympäristöt, joissa nuoriso liikkuu, eivät aina suhtaudu myönteisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin.

Koulu näyttäytyy sekä tämän että aikaisempien tutkimusten valossa turvattomana ympäristönä hlbtqi-ihmisille, vaikka heidän kokemuksensa vuosien myötä käyvätkin myönteisemmiksi. Huolestuttava tulos on se, että enemmistö niistä, jotka ovat kertoneet koulukiusaamisesta opettajalle, on kokenut, että mitään ei ole tapahtunut tai että tilanteesta on syytetty heitä itseään. Vielä suurempi osa näistä nuorista vastaa, etteivät he ole kertoneet ahdistelusta, koska ovat kokeneet, ettei se olisi johtanut mihinkään tai että heidän sen takia olisi ollut tuotava esiin hlbtqi-identiteettinsä. Tämä on ongelmallista – varsinkin jos nämä sukupuolen ilmaisunsa tai seksuaalisen suuntautumisensa takia kiusatut sateenkaarinuoret salaavat identiteettinsä myös kotona.

Koulun lisäksi urheilu, armeija ja työpaikka ovat ympäristöjä, joissa läheskään kaikki sateenkaarinuoret eivät koe voivansa turvallisesti olla oma itsensä. Kyse voi olla osallistumisesta jokapäiväisiin keskusteluihin samoilla ehdoilla kuin kaikki muutkin, niin että oma seksuaalinen suuntautuminen tai todellinen sukupuoli-identiteetti tulevat esiin, tai mahdollisuudesta ilmaista sukupuoltaan, esimerkiksi vaatetuksella, sillä tavoin kuin itsestä tuntuu oikealta.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on osoitettu, että huonompi terveys ja epäterveellisemmät elämäntavat ovat sateenkaarinuorten parissa keskimääräistä yleisempiä. Samankaltaisia tuloksia näkyy myös tässä tutkimuksessa. Transidentiteetin omaavien nuorten subjektiivinen arvio terveydentilastaan on huomattavasti kielteisempi kuin muiden vastaajien. Tämä on erityisen selvää niiden nuorten kohdalla, jotka eivät voi ilmaista sukupuoltaan sillä tavoin kuin heistä itsestään tuntuu oikealta. Transnuoret arvioivat kuitenkin tupakan ja alkoholin käyttönsä terveellisemmäksi kuin cissukupuoliset vastaajat.

Homo- ja binaisilla näyttää tutkimuksen mukaan olevan epäterveellisemmät alkoholinkäyttötottumukset kuin heteronaisilla, kun taas homo- ja bimiehet pitivät tupakointitottumuksiaan hyvin epäterveellisinä kaksi kertaa useammassa tapauksessa kuin heteromiehet.

Sateenkaarinuoret kertoivat huomattavasti useammin tyytymättömyydestä psyykkiseen terveydentilaansa kuin heteronuoret ja nuoret, jotka eivät koe sukupuoliristiriitaa. Muihin nuoriin verrattuna sateenkaarinuorilla on enemmän masennus- ja ahdistusoireita, enemmän itsetuhoajatuksia ja itsetuhoista käyttäytymistä.

Niin sanotun vähemmistöstressin esiintyminen ei johdu pelkästään siitä, että itse on joutunut kokemaan syrjintää, vaan osittain myös omista sisäistetyistä normatiivisista käsityksistä, jotka vaikuttavat näkemykseen omasta itsestä ja omista mahdollisuuksista. Tutkimuksemme osoittaa myös, että monet niistä, jotka nykyään ovat avoimia hlbtiq-identiteetistään, löytävät tukea lähipiiristään ja ystävyssuhteistaan, vaikka he aiemmin epäroivät tuoda asiaa julki. Luottamus ympäristöön näyttää siis monissa tapauksissa olleen vähäisempää kuin mihin todellisuudessa olisi ollut aihetta. On hyvin tärkeää, että aikuiset viestittäisivät, että seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta voi keskustella – ja että keskusteluun suhtaudutaan vakavasti. Tämä edellyttää asiallista tietoa moninaisuudesta ja tukea nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille – sekä myös nuorten vanhemmille.

How are young LGBTIQ people doing in Finland?

ABSTRACT

In spring 2013, the wellbeing of young LGBTIQ people in Finland was charted through an extensive online survey (LGBTIQ stands for lesbian, gay, bisexual, transgender, intersex and queer). The study is part of the joint project of Seta and the Finnish Youth Research Network, *Hyvinvoiva sateenkaarinuori* (Wellbeing of LGBTIQ Youth). The project is executed with funding awarded by the Ministry of Education and Culture for implementation of the Government's Child and Youth Policy Programme.

The survey participants were 1,619 young people aged 15–25. The participants came from all parts of the country, but most lived in a large or medium-sized city or town in southern Finland. The majority of the participants (1,499) entered their sexual orientation as falling in the sexual minority and defined themselves using terms such as homosexual, lesbian, bisexual, pansexual or queer. In the analysis, this group was compared to respondents who had entered themselves as heterosexuals. 369 respondents said that they had a trans identity (transperson, transsexual/transgender, trans-man, trans-woman, genderqueer, transvestite/crossdresser¹). Seven participants said that they were intersex. Those who classified themselves as genderqueer, transsexual/transgender, trans-men or trans-women form the group 'trans' in the analyses.

The present study has gauged wellbeing on a number of levels in terms of young people's physical and mental health, social relationships and their sense of security and belonging, experiences of violence, harassment and discrimination. The picture of what it is like to grow up as an LGBTIQ person in Finland in 2013 is not unequivocally negative or positive, but characterised by diversity and variability at all levels: this applies both to the way in which young persons in general perceive and define (or do not define) their gender and sexual orientation, and their experiences of social settings and close relationships, as well as health and illness.

The results of the study show that young people belonging to sexual and gender minorities in Finland are subjected to various forms of discrimination, which has an impact on their wellbeing. Of the survey respondents, young LGBTIQ people do on average worse than heterosexual and cisgender youth. Although some problems are more common among LGBTIQ youth than others, it does not mean that all young

1 Due to cultural differences, trans terminology commonly used in Finnish is different from the English, and direct translation of certain terms is not possible. The Finnish terms used in the survey were *transihminen*, *transsukupuolinen*, *transmies*, *transnainen*, *transgender* and *transvestiitti*.

people with LGBTIQ identities are faring worse than their peers. All experiences, both positive and negative, are personal, also when they are reported by many. Most young LGBTIQ people are doing well, despite the majority of them also having experiences of difficulties and challenges resulted from normative societal concepts of gender and sexual orientation.

Many of the young LGBTIQ persons who responded to this survey are open about their sexual orientation or gender identity at least to some family members, among friends, and at school. However, many want to keep the matter secret. Young people do not want to bring the issue into the open, for example because they are afraid they will be thrown out of home or excluded from their circle of friends at school or in their leisure activities. Openness increases with age – 20-25-year-old respondents were more open as regards their sexual orientation or gender identity than young people aged 15-19.

Experiences of the attitudes of their surroundings to LGBTIQ people are evident in such areas as young people's choices concerning studies and leisure activities.

Compared to previous studies of LGBTIQ youth, the participants of the present study reported having experienced considerably more harassment and discrimination (about 70% in this study compared to 36% found by Huotari et al. in 2010). Experiences of violence were also much more common with the participants of the present study than with Finnish young people in general.

Social relationships are important to all young people. However, this study shows that the subjective assessment of particularly trans-youth is that their friendships are both quantitatively and qualitatively inferior to those of other young people. Homosexual and bisexual respondents are generally more satisfied with their friendships; most have friends with whom they can be open about their sexual orientation and from whom they receive support and encouragement. In our society, sexual minorities are substantially more numerous, visible and familiar to the population at large than gender minorities. The results may be partially due to this visibility and partially to the fact that there are more meeting places for sexual minorities than there are for gender minorities.

It is vitally important for young LGBTIQ persons to find environments where they can be open and find other young people with whom they can talk. For many young LGBTIQ people, the internet has become the forum where they can find information and like-minded people, although on the other hand the net brings its own problems. Virtual and physical environments frequented by young people are not always positively disposed towards gender and sexual minorities.

Young people spend a large part of their time at school, which in the light of both the present study and earlier ones is not a safe environment for LGBTI persons, albeit that their experiences over the years become more positive. It is a matter for some concern that a majority of the young LGBTIQ persons who have reported bullying to teachers have not received help or found that they themselves have been blamed for the situation. An ever greater proportion of these young people reply that they

have not reported the bullying because they have felt that it would not have led to any resolution, or that because of it they would have been forced to disclose their LGBTIQ identity. This puts young LGBTIQ people, harassed or bullied because of their gender expression or sexual orientation, in a particularly difficult situation – especially if they also keep their identity under wraps at home.

As well as school, sporting activities, national service and the workplace are environments in which not nearly all young LGBTIQ people feel that they can safely be themselves. It may be a case of taking part in everyday discussions under the same terms as everyone else, so that their sexual orientation or true gender identity is exposed, or it being possible for them to express their gender, for example through clothes, in a way that feels right to them.

Previous studies have shown that impaired health and unhealthier habits are more common than average among LGBTIQ youth. Similar results are also in evidence in the present study. Subjective assessments of their state of health of young people with trans identities are considerably more negative than those of other respondents. This is particularly clear in the case of young trans people who are unable to express their gender in a way that feels right to them. Nevertheless, trans youth report healthier consumption of tobacco and alcohol than the cisgender respondents do.

Based on this study, homo- and bisexual women appear to have unhealthier alcohol use habits than heterosexual women, whereas homo- and bisexual men considered their smoking habits to be very unhealthy twice as often as heterosexual men.

Young LGBTIQ people also reported significantly more problems related to mental health than did heterosexual young people and youth without gender incongruence. Compared to others of the same age, young LGBTIQ people have more symptoms of depression and anxiety, more suicidal thoughts and self-destructive behaviour.

Incidence of so-called minority stress is not due purely to young people themselves having experienced discrimination, but also to their own internalised normative concepts, which affect their perception of themselves and their own possibilities. Our study shows that many of those who today are open about their LGBTIQ identity find support in their immediate circle and friendships, although they previously hesitated to come out. Thus, their confidence in the environment would seem to have been lower in many cases than was justifiable in reality. It is of uttermost importance that adults communicate that it is possible to discuss the diversity of sexual orientation and gender – and that such discussion is taken seriously. This demands knowledge on diversity and support for those working with young people in their professional capacity – and also for parents.

Projektissa ”Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?” tutkittiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien 15–25-vuotiaitten hyvinvointia. Kyselytutkimuksella kartoitettiin muun muassa nuorten sosiaalisia suhteita ja terveyttä sekä heidän kokemuksiaan syrjinnästä ja väkivallasta. Myös yhteiskunnassa vallitsevia asenteita tarkasteltiin nuorten näkökulmasta.

Kuva siitä, millaista on kasvaa hlbtiq-ihmisenä Suomessa vuonna 2013, on hyvin moninainen ja vaihteleva. Moni seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluva nuori kokee kielteistä erityiskohtelua. Vaikka he ovat muita nuoria tyytymättömämpiä sosiaaliseen tilanteeseensa, monet heistä saavat myös tukea ihmissuhteistaan ja toimivat aktiivisesti eri verkostoissa.

Seta

NUORISOTUTKIMUSSEURA RY.
NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

